

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії і екології
Кафедра біології людини та імунології**

**МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ
НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “магістр”

Виконала: студентка 212 М групи
Спеціальності 014.05 Середня освіта
(Біологія та здоров’я людини)
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (Біологія та здоров’я
людини)
Лиса Інна Олегівна

Керівник	
д.б.н., професор	Зав’ялов В.П.
Рецензент	
к.б.н., доцент	Загороднюк Н.В.

Херсон, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Мотивація до навчання як психолого-педагогічна проблема.....	6
1.1. Поняття про навчально-пізнавальну діяльність.....	6
1.2. Метод як важлива категорія дидактики.....	10
1.3. Поняття про мотивацію до навчання.....	19
РОЗДІЛ 2. Методичні прийоми для формування мотивації до навчання на уроках біології	24
2.1. Особливості ставлення учнів до навчання та загальні умови формування навчальної мотивації	24
2.2. Методичні прийоми створення умов для формування позитивної мотивації навчання на уроках біології.....	28
2.2.1. Загальні підходи до створення системи розвитку мотивації до навчання.	28
2.2.2. Система мотиваційних завдань для уроків біології....	31
РОЗДІЛ 3. Аналіз результатів педагогічного експерименту	43
3.1. Організація педагогічного експерименту	43
3.2. Рівень шкільної мотивації досліджуваних учнів	45
3.3. Вивчення ставлення до навчальних предметів учнів досліджуваних класів	52
ВИСНОВКИ.....	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
Додатки	

ВСТУП

Актуальність дослідження. В практиці сучасної школи питання про мотивацію до навчання є одним із центральних. Воно викликає суперечки, має безліч підходів до розв'язання, але все рівно бажання учнів навчатися часто є недостатнім. Тож, зважаючи на нові виклики та соціальні установки, завдання сучасної освіти полягають не стільки в забезпеченні оволодіння учнями системою знань, умінь і навичок (чітко окресленою, зрозумілою та логічною), а першочергове значення надається комунікації, соціалізації, навчання дітей-учасників освітнього процесу вчитися, стимулювати бажання вчитися, бажати і вміти розв'язувати нестандартні, складні соціальні, життєві та професійні проблеми: тобто – формувати творчу особистість.

Ефективність навчальної діяльності залежить передусім від її мотивації, основу якої становлять потреби, інтереси, бажання, емоції, мотиваційні встановки та ідеали зростаючої особистості. Мотивація освітнього процесу - комплекс мотивів, які спонукають, надихують і спрямовують пізнавальну діяльність учнів, значною мірою визначають її успішність [5; 24; 29].

Мотивація – це система мотивів (а мотивами можуть бути і потреби, й інтереси, й емоційне тло, і побажання, мотиваційні установки, прагнення тощо), які визначають характер і конкретні форми діяльності чи поведінки людини; це застосування у освітньому процесі системи мотивів, різноманітних способів стимуляції з метою направлення та залучення учнів у активне навчальне пізнання [28].

Центральною проблемою педагогічної психології та і дидактики в цілому є вивчення мотивів та мотивації навчальної діяльності. На загальнотеоретичному рівні проблеми формування мотивації особистості досліджували в своїх роботах такі психологи і дидакти, як Б. Баєв, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонт'єв, І. Підласий, С. Рубінштейн та ін. [9;

38; 42]. Навчальну мотивацію в якості складової навчальної діяльності розробляли та досліджували за наступними напрямками: онтогенетичному (В. Асєєв, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Скрипченко та інші відомі психологи та дидакти); ведучої діяльності (М. Алексєєва, Н. Зубалій, А. Маркова, М. Матюхіна, Т. Матіс тощо); загально- та спеціальнодидактичному (Ю. Бабанський, В. Леонтєєв, М. Данилов, А. Кузьмінський, Я. Лернер, А. Омеляненко, М. Скаткін, И. Лернер, О. Савченко, Г. Щукіна та багато інших відомих дослідників). Але, слід зауважити, що більша частина наукових досліджень мотивації навчання була проведена у 70–80-х роках минулого століття, а, отже, їх результати необхідно зробити більш сучасними та відповідаючи ми сучасним реаліям [3; 4; 9; 24; 25; 26; 38; 42].

Отже, необхідно детально вивчити та оцінити ефективність методів підвищення мотивації до навчання у дітей на уроках біології, адже навчання природничих наук є нагально необхідним та актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дослідження виконане в межах роботи над науково-дослідною ініціативною темою «Формування професійної компетентності кадрового педагогічного потенціалу у системі суспільних трансформаційних процесів» (державний реєстраційний номер 0117U005614).

Мета дослідження – дослідження методів формування мотивації до навчання на уроках біології.

Об'єкт дослідження – процес навчання біології ц загальноосвітній школі.

Предмет дослідження – методи та прийоми формування мотивації до навчання на уроках біології у учнів загальноосвітніх шкіл.

Завдання дослідження:

1. За даними наукової та науково-методичної літератури визначити стан розробки тематики кваліфікаційної роботи;

2. Розробити низку методичних прийомів для мотивування учнів до навчання біології;
3. Визначити рівень мотивації до шкільного навчання до та після проведеної методичної роботи.
4. Вивчити ставлення до навчальних предметів (біології) до та після проведення педагогічного експерименту.

Методи дослідження. Аналітичний огляд наукової літератури з тематики випускної роботи; анкетування студентів і вчителів та учнів; бесіди з вчителями біології та вчителями основ здоров'я; відвідування уроків з біології та основ здоров'я для аналізу ефективності запропонованих методів. Метод спостереження, проведення анкетувань, бесід, відвідування уроків біології.

Наукове значення отриманих результатів. У кваліфікаційній роботі проведено аналіз мотивації до навчання та відношення до навчального предмету «Біологія» та розроблено заходи для покращення навчальної мотивації при вивченні даного предмету. Показано важливість суб'єкт-суб'єктного відношення між учасниками освітнього процесу.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані результати можна використовувати при викладанні шкільного курсу біології для формування та розвитку позитивної навчальної мотивації до біології. Також вони можуть бути застосовані студентами спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія) та 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини) та при проходженні виробничої практики.

Апробація результатів дослідження. Робота була представлена на звітній студентській конференції на кафедрі біології людини та імунології у 2018 та 2019 роках. Також результати опубліковано у науковій статті.

Структура роботи. Робота викладена на 67 сторінках, складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У роботі є 5 таблиць та 10 рисунків.

РОЗДІЛ 1.

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ ЯК ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

1.1. Поняття про навчально-пізнавальну діяльність

Діяльність - це активний і свідомо регульований процес взаємодії людини з навколишнім світом [42]. Діяльність саме у такому розумінні має суспільний, перетворюючий характер та її не можливо звести до простого задоволення потреб, а в першу чергу визначається метою та вимогами суспільства. Тож, особистість людини і формується, і проявляється в її діяльності.

Відомо, що у будь-якій діяльності людина активно взаємодіє із реальністю: осмислює мету, цілі своїх дій; уявляє їх кінцевий результат; сприймає й оцінює умови, в яких вона діє; обмислює послідовність операцій; докладає вольових зусиль; спостерігає за перебігом діяльності; аналізує її; відчуває та переживає успіхи та невдачі [11].

Під навчально-пізнавальною діяльністю студентів/учнів розуміють процес пошуку та здобуття знань студентами/учнями, результатом чого є формування в них умінь, знань і навичок [20].

На думку Г. Кашканової формування мотивації до навчально-пізнавальної діяльності є створенням окремого функціонального стану індивідуального мотиваційного поля, яке, узгоджуючись з іншими індивідуальними полями, утворює колективне мотиваційне поле», а отже, створюється певне загальне ставлення до окремого шкільного предмету чи освітнього процесу в цілому [18].

Навчально-пізнавальна діяльність - це спеціально організоване самим учнем або ззовні пізнання з метою оволодіння багатствами культури, накопиченої людством. Її предметним результатом є наукові знання,

вміння, навички, форми поведінки і види діяльності, які опановує той, якого навчають [45].

Виховний та розвиваючий результат навчально-пізнавальної діяльності виявляється в інтелектуальному та морально-етичному розвитку особистості, набутті досвіду емоційно-вольового і ціннісного відношення до навколишнього світу, творчої діяльності та досвіду формування стійкої потреби пізнавати нове та набувати знання як активній діяльності для їх набуття [6; 10; 46].

Змістом навчально-пізнавальної діяльності є засвоєння досвіду, що накопичено попередніми поколіннями, а здійснюється подібна діяльність переважно у закладах освіти [45].

Навчання як гностична (пізнавальна) діяльність відбувається в двох основних формах: зовнішній та внутрішній. До зовнішньої (або практичної) пізнавальної діяльності відносяться такі її різновиди: механічна обробка та маніпулювання предметами (взаємне переміщення, розбирання та складання, зважування, вимірювання розмірів тощо). Також до пізнавальної діяльності можна віднести перцептивну діяльність (спостереження, прослуховування, тактильний аналіз, зоровий аналіз), а також символічну діяльність (малюнок, назва певних ознак, позначення, вербальний опис, формування висловлювань, заучування та повторення слів, висловів тощо). Внутрішню пізнавальну діяльність неможливо спостерігати і важко оцінити, але вона потребує для свого функціонування здійснення певних розумових дій (наприклад, класифікація і групування, аналіз і синтез, абстрагування і узагальнення, об'єднання та відбір, ототожнення і розрізнення, кодування і розкодування) [; 47].

Основною формою, в якій відбувається організоване навчання, є урок. Атрибутика навчально-пізнавальної діяльності передбачає, що повинні бути у наявності підручники, навчально-наочні засоби та посібники, мультимедійні та інші технічні засоби, живі об'єкти, які сприяють засвоєнню змісту навчального матеріалу. Звичайно, що навчально-

пізнавальна діяльність багато в чому визначається особливостями навчального предмету, адже він є відображенням певної галузі науки, техніки або літературно-мистецьких напрямків [45].

Особливість навчально-пізнавальної діяльності відображена в тому, що своїм обов'язковим «матеріально-предметним» результатом вона повинна відповідати конкретним та зрозумілим критеріям наукового пізнання у вигляді: умовиводів, суджень та понять, а також вмінь, навичок та загального інтелектуального розвитку. Тож, навчально-пізнавальна діяльність вимагає, за допомогою мислення, набуття знань, умінь навичок. Разом з тим, навчання тісно пов'язане з іншими видами діяльності, поглинаючи та вбираючи їх. Тож, процес навчально-пізнавальної діяльності є найважливішим засобом виховання, цілісного формування особистості. На окремих етапах вікового розвитку він є провідним, системоутворюючим, а поява новоутворень особистості – це ті види діяльності, які формують і розвивають особистість [45].

Психолого-педагогічні умови організації навчально-пізнавальної діяльності учасників освітнього процесу будуть залежати від того, яку позицію учні (як суб'єкти освітнього процесу) займуть у певній педагогічній ситуації. Наведемо ці позиції:

1. пасивне сприйняття і засвоєння інформації, яка надходить із зовні;
2. самостійний активний пошук, виявлення, обробка та використання інформації;
3. самостійна організація зовнішнього пошуку, виявлення, обробки та використання інформації.

Для реалізації першої позиції учнів, у освітньому процесі необхідно застосувати наступні методи викладання: повідомлення; пояснення; надавання інформації; показ, надання конкретних завдань. Для реалізації другої позиції учні є сенс використовувати методи стимулювання, зацікавлення, виникнення інтересу, здивування, цікавості. Третя позиція учні передбачає застосування методів педагогічного керівництва, а саме:

спільний вибір та постановка проблем, завдань; спільне обговорення та дискусія з предмету вивчення, спільне планування, консультації, часткове виконання практичних завдань тощо [45].

З погляду на позиції окремих дослідників, Н.В.Кузьміна сформулювала принципи загальної технології організації навчально-пізнавальної діяльності. Вочевидь, що успішна організація навчально-пізнавальної діяльності може бути визначена цілісністю чи фрагментарністю уявлень педагога про свій предмет, його метою, системою знань, навичок і взаємовідносин, які за рахунок вивчення даного предмету, можна сформувати в учнів. Нею встановлено, що міру ефективності педагогічних дій вчителя (яка має на меті організацію навчання) визначає саме усвідомлення педагогом можливостей свого предмета. За великим рахунком це визначає, можливість передбачення того факту, чи вийде у вчителя, застосовуючи засоби свого предмету, сформувати в учнів науковий світогляд, розвинути у них інтелект, логічне мислення, творчу уяву і здібності, тобто чи вийде у вчителя сформувати систему знань, умінь і навичок у своїх учнів. Необхідною умовою успішності навчально-пізнавальної діяльності учнів, авторка вважає розумінні ними мети, завдань предмета, а також місця певної теми чи окремого уроку в ньому. Треба вточнити, що розуміння мети курсу, що вивчається, можна зробити простішим, якщо вчитель буде викладати навчає не тільки вміст, а і давати навчитися методам знаходження фактів, навчить їх систематизувати, описувати, використовуючи відповідну систему понять, навчить орієнтуватися у навчальних посібниках [22].

Також, у організації навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів освітнього процесу найголовніше значення має технологія навчання вирішенню навчальних задач різних типів. При цьому, цікавим є факт, що не має принципового значення кількість розв'язаних завдань для навчання знанням, вмінням та прийомам мислення [45; 48].

1.2. Метод як важлива категорія дидактики

Народна педагогіка, давня українська практика виховання і навчання накопичили великий досвід «як вчити?» Він записаний у приказках і прислів'ях українського народу:

«Усяке діло починай з голови»";

«Добрий приклад кращий за сто слів»;

«Краще один раз побачити, ніж сто разів почути»;

«Говори мало, слухай багато, а думай ще більше»;

«Доки не впріти, доти не вміти»;

«Ліпше раз переписати, ніж десять раз прочитати»;

«Не відкладай на завтра те, що можна зробити сьогодні»;

«Спитаєш - сором на годину, не питаєш - можеш на все життя осоромитись» тощо [11].

Наприкінці двадцятого сторіччя розробка теоретичних засад застосування методів навчання знаходилася серед найбільш популярних проблем дидактики. Цю проблему намагалися розв'язати відомі та маститі вітчизняні (А.Алексюк, В.Бондар, В. Паламарчук, В. Онищук, О. Савченко) та закордонні педагоги-дидакти (Ю. Бабанський, І. Лернер, М. Махмутов, В. Оконь, М.Скаткін тощо) [12; 26].

За поглядами вищеозначених вчених, а отже, за сучасними поглядами метод навчання це багатосторонній, гіпермірний, поліякісний та поліфункціональний дидактичний феномен. Він має якості засобу, завдяки якому суб'єкти освітнього процесу проходять шлях від невігластва до знання, це своєрідна форма руху засвоюваності змісту навчального матеріалу, способу керування їхньою пізнавальною діяльністю [12].

Сама слово «метод» має грецьке походження від слова «methodos», що означає «шлях до мети, спосіб пізнання явищ природи і суспільства» [38]. На основі аналізу наукової та науково-методичної літератури можна виділити дві ознаки методу:

1. метод є відображенням цілеспрямованої діяльності;
2. метод є відображенням діяльності, яка відрегульована за певним принципом, та являє собою логічну та ієрархічну систему способів та/або прийомів [11; 12; 38].

Тож, вищезазначене дозволяє розглядати методи навчання як особливі способи організації та перетворення в життя умотивованої діяльності під час навчання (рис. 1.1).

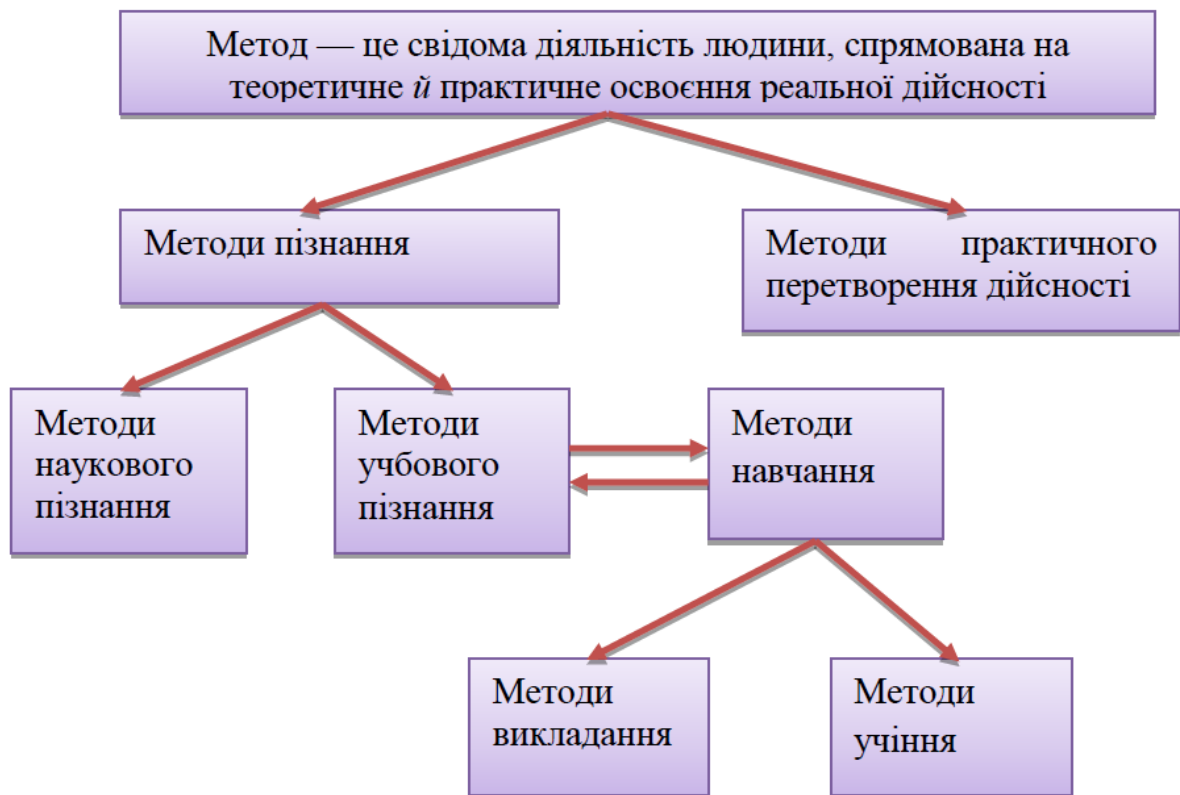

Рис. 1.1. Місце методів навчання в загальній структурі методів діяльності (за Максименко) [28]

Метод навчання - це система та шлях, яким проходить рух та розвиток досвіду учня. Цей шлях пов'язаний з діяльністю вчителя та діяльністю учнів для досягнення цілей навчання. Метод навчання є складною педагогічною надбудовою, яка має системний характер [11].

Тож, кожне визначення методу передбачає три складові: ЦІЛЬ (МЕТА) → ЗАСОБИ (ШЛЯХИ) → РЕЗУЛЬТАТ НАВЧАННЯ (рис. 1.2).

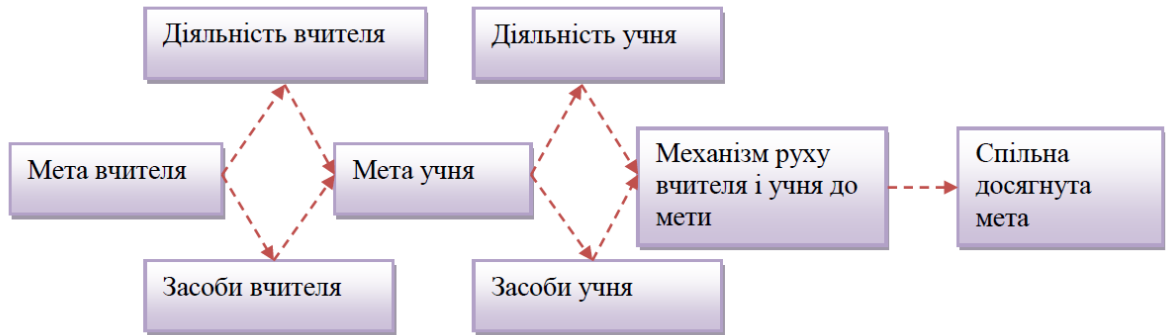

Рис. 1.2. Структура методу навчання (за М. М. Скаткіним) [28]

Коротко зупинимось на функціях методів навчання, які є дуже різноманітними. Отже, методи як засоби навчання виконують освітню функцію (учні йдуть від незнання до знання, від неповного й неточного знання до повнішого й точнішого, від життєвого досвіду, спонтанно вироблених умінь до теоретичного осмислення й обґрунтування). В той же час, як форма руху змісту навчального матеріалу, методи реалізують навчальну функцію. Учні набувають досвіду взаємодії із підручником, оволодівають способами розв'язування задач, виконанням письмових робіт, практичних завдань на пришкольній земельній ділянці, вчать проводити самостійні спостереження, експерименти тощо. Виховна функція – забезпечується змістовим наповненням методу, інформацією моральної, етико-естетичної, економічної, громадянської, екологічної спрямованості [12].

Сучасні дидакти виділяють взаємозалежні і, водночас, протилежні характеристики в методах навчання, а саме: окреме явище і суть; форму і зміст; зовнішнє і внутрішнє. У методі, як у поодинокому складному педагогічному явищі та як у складній педагогічній системі, можна, за результатом аналізу різних визначень методу навчання, виділити окремі загальні елементи: мета навчання, способи діяльності вчителя, способи діяльності учнів. Причому, мета навчання це не просто елемент системи, а зовнішній системоутворюючий чинник такої системи. Слід зауважити, що в будь-якій системі, разом і з зовнішнім, обов'язково діє внутрішній (теж

системо утворюючий) чинник. У педагогічній системі «метод навчання» чим чинником є декілька психолого-педагогічних закономірностей засвоєння матеріалу учнями. Наприклад, у методичній конструкції (має всі необхідні риси методу навчання), яку наприкінці минулого сторіччя запропонував відомий вчитель-новатор В. Шаталов, внутрішніми системоутворюючими чинниками є 2 психологічні закономірності засвоєння, а саме: I. закономірність запам'ятовування (7 ± 2); II. факт, що навчальний матеріал засвоюється міцніше і глибше, якщо подавати його учням великими блоками [11; 28].

Одну із сторін методів навчання характеризують різні способи (які можна безпосередньо спостерігати) їх відображення у освітній діяльності учнів і вчителя. Подібний процес показує, яким чином формуються в учнів знання, навички й уміння. Таку сторону методу можна описати різними характеристиками:

1. Зорова форма викладання навчальної інформації за допомогою використання наочних посібників.
2. Словесна форма надання навчальної інформації вчителем та словесна форма відтворення отриманих відомостей учнями.
3. Різнопланові практичні та лабораторні роботи учнів під керівництвом вчителя або за його завданнями як форма обміну інформацією між суб'єктами навчального процесу.
4. Різні зовнішні прийоми для покращення ефективності процесу навчання учнів (культура мовлення, педагогічна техніка, педагогічний такт тощо), які використовує вчитель [6; 17; 20; 50].

Існує безліч класифікацій методів навчання, але у самому всеохоплюючому варіанті їх поділяють на **загальні** та **спеціальні**. У сучасній педагогіці загальними методами називають такі методи, що використовуються у школі при вивченні будь яких навчальних предметів. Спеціальними методами є ті, що застосовуються при вивченні окремих дисциплін. Таке розуміння загальних і спеціальних методів навчання хоча і

є найбільш поширеним у сучасній педагогіці, проте потребує уточнення з методологічних позицій – з погляду співвідношення загального, одиничного й особливого [6; 17; 20; 28; 31; 38; 50].

Спеціальні методи навчання (методи навчання з певних окремих предметів) мають багато спільного. Із спільних ознак можна виділити окремі прийоми вивчення цих предметів. Незважаючи на специфічність, подібності окремих рис прийомів навчання витікають з головних (і загальних) дидактичних методів і, тому, входять до змісту загальної дидактики як науки. Звичайно, що точне формулювання та визначення спеціальних методів навчання стосовно окремих предметів становиться завданням методик. Отже, вони розв'язуються на основі принципів і підходів загальної дидактики. Саме в такому феномені і проявляється дидактичний принцип «єдність поодинокого та спільного». Загальні та спеціальні методи тісно пов'язані і доповнюють один одного. Ось чому не можна відокремити проблему загальних методів навчання із маси проблем спеціальних методів, рівно як проблеми загальної дидактики неможливо відділити від проблем реалізації окремих методик [28; 31; 38; 50].

За основу класифікації методів навчання можна взяти різні базиси, наприклад, джерела знань як їх зовнішні прояви. Багатьма авторами доведено, що методи навчання необхідно ставити в пряму залежність від тих джерел, з яких учні черпають, набувають знання [20; 28; 31; 38; 50]. Такими джерелами виступає навчальна діяльність. Навчальна діяльність може здійснюватися в декількох формах [20; 38]:

- у формі обміну словесною та слуховою інформацією між вчителем і учнями;
- у вигляді сприймання зорової навчальної інформації за допомогою наочності;
- як практична діяльність учнів.

До джерел знань, враховуючи вищевикладене, слід віднести:

1. Слово (живе або друковане);

2. Наочність (безпосередня або опосередкована);
3. Практична діяльність [28].

З цього можна вивести три групи методів навчання: **словесні, наочні і практичні** (рис. 1.3).

Існує класифікація методів навчання, заснована на основі внутрішнього логічного шляху засвоєння знань. Взаємодія вчителя і учнів у освітньо-навчально-пізнавальному процесі протікає через вироблення та виконання логічних операцій (синтез, аналіз, узагальнення, порівняння, абстрагування, дедукція та індукція тощо (рис. 1.4) [28].

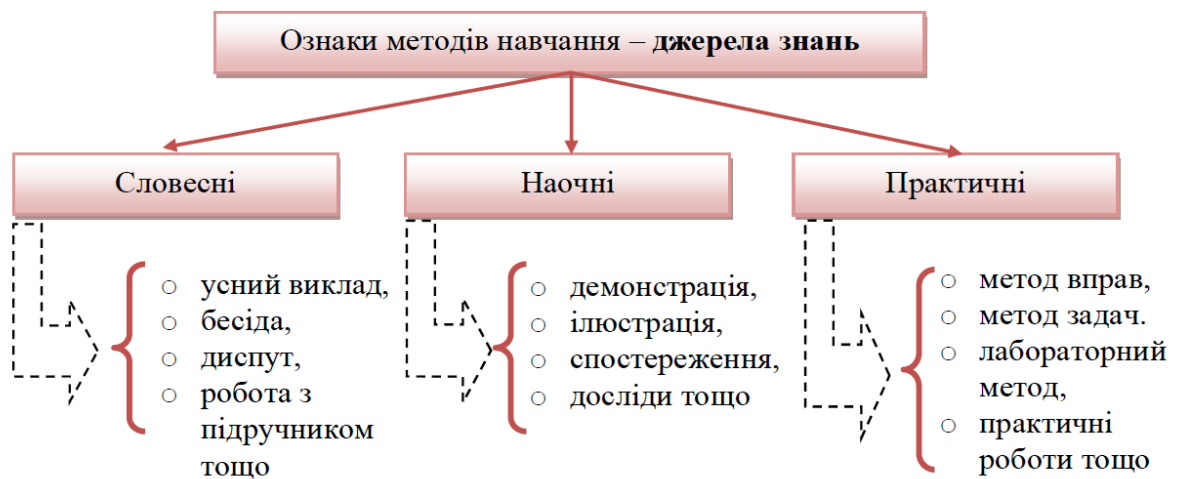

Рис. 1.3. Різновиди методів навчання (за Максименко)

Логічні методи і прийоми навчання є одною з суттєвих характеристик структури навчального методу. Досвід практичної роботи в школі підтверджує необхідність урізноманітнення певних логічних прийомів подачі та вивчення навчального матеріалу вчителем або при вивченні підручника, тобто, це визначає метод керування освітнім процесом [22; 34]. Тож, доцільними виглядають наступні методи:

- аналітико-синтетичний;
- метод порівняння;
- метод аналогії;
- метод узагальнення;
- індуктивний метод;

Рис. 1.4. Класифікація методів навчання (за А.М.Алексюком)

– дедуктивний метод тощо.

Така класифікація не зовсім наукова та оптимальна, але вона є корисною з практичної точки зору бо відповідає завданням сучасної школи: управління інтелектуальною діяльністю учнів, а саме, управління розвитком мислення учнів.

Також є класифікація методів навчання, заснована на їх внутрішній психологічній складовій, а саме, на основі розвитку навчально-пізнавальної діяльності.

Із науково-методичної літератури відомо, що навчально-пізнавальна діяльність є аналітико-гностичним поєднанням пізнавальних процесів психічних процесів (сприйняття, пам'ять, мислення, воля, увага, мова, емоції тощо) учня, їх функцій і наслідків [18; 24; 25; 37; 43].

Необхідно зауважити, що рівні розвитку гностичних процесів у учнів є неоднаковими. Також, пізнавальні процеси можуть бути розвинуті неоднаково, наприклад, сприйняття та пам'ять мають високий рівень розвитку, а мислення, воля, увага, мова низький або середній. Тож і навчально-пізнавальна діяльність учнів буде різною.

Отже, психологічна складова методу є базисом у засвоєнні суб'єктами навчального процесу знань, умінь і навичок (компетентностей). Навіть найлогічніший виклад навчального матеріалу іноді педагогічно неефективний, якщо не враховувати психологічну компоненту методу.

Тож, виходячи з цього, доцільно підбирати методи навчання для учнів з різним характером та рівнем пізнавальної активності в освітньому процесі.

За рівнем розвитку пізнавальної активності в освітньому процесі виділяють такі методи [3; 17; 33]:

- повідомлення інформації;
- пояснення з ілюстраціями;
- метод проблемного викладення матеріалу;
- частково-пошуковий (евристичний) метод;

– дослідницький метод.

У дослідженні В.І. Ключко та А.А. Коломієць узагальнено основні підходи до визначення поняття мотиву у науково-методичній літературі для систематизації основних підходів до визначення цього феномену (табл. 1.1) [20].

Таблиця 1.1. Основні визначення поняття «мотив» (за В.І. Ключко та А.А. Коломієць) [20]

Мотив як...	Дефінітивний аналіз	Автори пропонованого підходу до визначення феномену
1. Мотив як потреба	Відображення у свідомості бажання чогось у конкретний момент, внутрішня напруга	А. Маслоу, О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук, Л. Божович, М. Матюхіна, С. Рубінштейн та ін.
2. Мотив як мета	Об'єкт виступає спонукальною силою до певної дії	О. Леонтьєв, К. Левін та ін.
3. Мотив як формулювання	Мотив виступає в ролі аргументу	А. Левицький, К. Обухівський та ін.
4. Мотив як стан	Внутрішнє передчуття захоплення від дії чи досягнення бажаного об'єкту	А. Ковальов, П. Якобсон, Н. Мойсеюк та ін.
5. Мотив як стійкі властивості особистості	Стійкі властивості особистості обумовлюють її поведінку і діяльність	М. Медсен, Х. Мюррей та ін.
6. Мотив як інтегральне психологічне утворення	Система чинників, що чинять вплив на особистість, при чому збуджуючи її до діяльності в конкретний момент	О. Лазурський, І. Ільїн, О. Яцишин, Л. Міхеєва та ін.

Тож, методи, якими б не були їх характеристики чи класифікація, є шляхами для розвитку мотивації до навчання та здійснення навчально-пізнавальної діяльності.

1.3. Поняття про мотивацію до навчання

У сучасній психології та педагогіці питання мотивів поведінки людини та мотивації до виконання певного роду діяльності займає чільне місце. Суттєва добірка праць педагогів і психологів відрізняється своєю різноманітністю та різноплановістю. Деякі автори «еволюціонували» і в різний час висловлювали різні думки стосовно природи та значення мотивів та мотивації. Так, О.Леонт'єв у ранніх роботах вважає, що наслідком мотиву є окрема, конкретна дія. А вже у більш пізніх роботах він стверджує, що мотиви відносяться до діяльності, а сама діяльність не має самостійного мотиву [20; 25].

Термін «мотивація» визначається як сукупність спонук, що викликають активність організму і визначають її спрямованість [20]. На сьогодні найбільш розповсюдженими теоріями мотивації вчені визнають «змістову теорію», яка вивчає внутрішні спонукання, якими прислуговується людина в своїй поведінці. Цю теорію розробляли Ф. Герцберг, Д. Келланд, А. Маслоу та інші. Другою практично загально визнаною теорією вважається процесуальна, яку розвивали Л. Виготський, Д. Узнадзе, Н. Ланге, А. Орлов, О. Мазурський, О. Леонт'єв. Вона розкриває загальні закономірності організації умотивованої діяльності або поведінки. Разом з тим враховується взаємодія мотивів з когнітивними та іншими психологічними процесами: сприйняттям, перцепцією, комунікацією тощо. У роботах вчених-педагогів показано, що спільність мотивів поведінки та діяльності називається

мотиваційною сферою особистості, яка є динамічною та такою, що розвивається, а її зміни визначено обставинами [6; 9; 27; 31; 47].

Звідси мотив можна розглядати як спонукання до певної дії, як усвідомлювану причину, що є основою вибору дій та вчинків, а мотивація, як більш широке поняття, визначається як сукупність мотивів [11; 31].

Таким чином, мотивація у психолого-педагогічній літературі розглядається як:

- сукупність факторів, що направляють та підтримують поведінку;
- сукупність мотивів для здійснення поведінки;
- певний намір, який викликає активність особистості, а також визначає її направленість;
- процес регуляції певної діяльності [15; 19].

В роботах О. Киричука розглядається подовжений у часі «процес активізації спонукальних сил поведінки та діяння особистості». Такий процес регуляції поведінки (утворення її стимулів та мотивів), автор називає не мотивацією, а мотивуванням. Тож, формування, відповідного змісту ситуації та індивідуальній оцінці особистості, так званого «активного стану» певних потреб, мотивів, побажань і є мотивуванням, а складний комплекс пускових мотивів особистості і є мотивацією, або активним станом для здійснення певної дії [19; 20].

Мотивація визначається «як складний комплекс мотивів» , який утворюється внаслідок оволодіння індивідом учинковою ситуацією [19; 36]. А процес регуляції поведінки, тобто створення її стимулів та/або мотивів, Киричук О.І. вже називає не мотивацією, а мотивуванням. Він зазначає, що формування своєрідного «активного стану» тих чи інших потреб, бажань, які відповідають індивідуальній оцінці особистості та/або ситуації, є *мотивуванням* особистості, а «стан активації» є *мотивацією* діяння [19; 36].

О. Власова вважає, що «навчальна діяльність – це один із основних видів діяльності людини, спрямований на її саморозвиток через

опанування способами предметних і пізнавальних дій, узагальнених за формою теоретичних знань» [5].

Мотивацію такі дослідники як Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б., розглядають як ієрархію мотивів, які забезпечують цілеспрямованість діяльності людини, джерелом якої є [29]:

1. Зовнішня мотивація - виникає під впливом і тиском зовнішніх імпульсів - вимог, наказів, примусів, викликає зовнішній дискомфорт (людина зобов'язана виконувати чийсь волю). До зовнішньої мотивації відносяться завжди мотиви: соціальні, оціночні, на результат тощо.

2. Внутрішня мотивація - виникає «зароджується» під впливом внутрішнього дискомфорту (людина діє, щоб отримати внутрішнє задоволення, отримати позитивний психічний стан). Діяльність організовується за власною ініціативою, не залежить від чужої волі. Мотиви: внутрішнє задоволення, інтерес [29].

Визначивши мотивацію як спільність мотивів, можна змінити її характеристику на «інтегрований комплекс, сукупність стимуляторів та спонук до діяльності» [20]. Отже, мотивація є більш широким та всеохоплюючим поняттям ніж поняття мотивів. Тож дослідження мотивації треба починати з дослідження мотиву.

Отже, одна з важливих задач у навчально-виховному процесі - навчитися правильно створювати та впливати на мотивацію учнів, а також мінімізувати фактори, що роблять її меншою.

Розглядаючи мотивації дитини, не можна обійтись без поняття «дитячий інтерес». П.Я. Гальперин визначає інтерес як націленість психічного апарату дитини на визначений предмет, як своєрідну форму прояву пізнавального інстинкту. Інтереси мають універсальне значення в житті дитини [8; 33].

Тож, умотивованість у навчанні це особистісна зацікавленість суб'єкта навчального процесу у одержанні знань і вмінь. Така мотивація може бути зовнішньо ситуаційною та внутрішньо особистісною. Також

існує релевантна мотивація, що має безпосереднє відношення до отримання «академічних досягнень» (допитливість дитини), та антирелевантну мотивацію, яка не має безпосереднього відношення до розвитку та освіти (дитина вчиться, щоб уникнути покарання) [33].

Але інтерес дитини до навчання малопродуктивний, якщо він стимульований покаранням або очікування винагороди.

Педагог, який спирається в своїй діяльності на насильство, що вибирає метою свого «впливу» на учня тільки поняття «повинен» або «необхідно», стикається з негативною мотивацією. У учня формується стійка і сильна тенденція до ухилення від навчання, навчальна діяльність і результати навчання стають незначними, відволікання, небажання бути на уроці стають дуже сильними, учню нецікаво на уроці, у школі, тож, з такими учнями часто виникають ситуації коли «чинення тиску» стає «нормою» [5; 7].

Вочевидь, що навчання вимагає від таких дітей великих зусиль і швидко стомлює, немотивовані учні часто відчують почуття пригніченості, незадоволеності, у них діагностується мала рухливість, ригідність процесів мислення. Вочевидь це не може пройти безслідно для здоров'я дітей - психічного, духовного і навіть фізичного [23].

У психологічній літературі виділяють декілька шляхів утворення позитивної мотивації до навчання:

1. Створення навчально-проблемної ситуації як спеціальна організація навчальної діяльності.

2. Зміст навчального матеріалу, який вчитель збирається дати протягом уроку, повинен бути доступним.

3. На уроках доцільно використовувати елементи гри, пошуку, цікавий виклад матеріалу.

4. Необхідно постійно створювати та позитивно підкріплювати ситуації успіху в навчанні [2; 13; 14; 21].

Так, І. Підласий зазначає, що мотиви навчальної діяльності учня знаходяться у тісній взаємодії з його ж потребами та інтересами, емоційним фоном та прагненнями, ідеалами та ціннісними установками [38]. На його ж думку, мотиви – це складні динамічні системи, за допомогою яких здійснюється аналіз та оцінка альтернатив, вибір та прийняття рішень [38].

Також і Л. Божович, Є. Ільїн, А. Маркова розглядають мотивацію навчальної діяльності дітей та дорослих як систему внутрішніх та зовнішніх стимулів. Внутрішні стимули стимулюють їх до належного виконання ними своїх обов'язків у освітньому процесі, стимулюють старатися, бути відповідальними тощо. До зовнішніх стимулів відносять ті, які знаходяться у тісному взаємозв'язку з мотивами [3; 4; 17; 29].

Отже, мотивація до навчання, вважає Л. Божович, зумовлена і повинна викликатися самою освітньою системою, освітніми закладами, де відбувається освітня діяльність, а також організацією педагогічного процесу. Не можна нехтувати і суб'єктивними особливостями учня (стать, самооцінка, вік, рівень інтелектуального розвитку, природними здібностями та схильностями, взаємна діяльність з іншими суб'єктами освітнього процесу) та суб'єктивними характеристиками педагога (стать, професійні характеристики, характером відношення до учня, особливостями предмета, що вивчається [3; 4; 9].

Формування навчальної мотивації без збільшення можна назвати однією з центральних проблем сучасної школи, тому рівень сформованості мотивів навчання є одним з показників результативності діяльності освітнього закладу [49].

РОЗДІЛ 2.

МЕТОДИЧНІ ПРИЙОМИ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

2.1. Особливості ставлення учнів до навчання та загальні умови формування навчальної мотивації

Як вже говорилося, важливим моментом у розвитку позитивної і продуктивної мотивації до навчання є формування інтересу у учнів до навчального предмету. Адже саме інтерес є тією рушійною силою, яка спроможна спонукати учня шукати нове та, без примусу, збирати навчальну інформацію, опрацьовувати цю інформацію та робити висновки та умовиводи.

Досвід вчителів показує, що є кілька видів ставлення учнів до навчання:

1. негативне ставлення;
2. позитивне аморфне ставлення;
3. позитивне пізнавальне, усвідомлене ставлення;
4. позитивне відповідальне, особистісне ставлення [40].

Негативне ставлення характеризується бідністю і звуженістю мотивів (пізнавальні мотиви зводяться до інтересу до результату), несформованістю вміння ставити мету, долати труднощі; несформованістю навчальної діяльності; відсутністю вміння виконувати дію за розгорнутою інструкцією; відсутністю бажання шукати різні способи дії. Позитивне (аморфне) ставлення учнів до навчання характеризується нестійким переживанням новизни, низькою допитливістю, спонтанним інтересом; виникненням нестійкої переваги одних навчальних предметів над іншими; широкими соціальними мотивами обов'язку; розумінням мети, визначеної вчителем. Позитивне (пізнавальне) ставлення учнів до навчання

характеризується постановкою нових цілей, новими мотивами, осмисленням співвідношення своїх мотивів і цілей. Навчальна діяльність полягає не тільки у відтворенні завдань за зразками педагога, але й виникненні самостійно визначеної мети, а також виконанні дій із власної ініціативи. Відбувається опанування уміннями планувати й оцінювати свою діяльність, перевіряти та контролювати себе на кожному етапі уроку [5; 8; 11; 23; 28].

Позитивне (особистісне, відповідальне) ставлення учня до навчання характеризується стійкістю і оригінальністю мотиваційної сфери, вмінням ставити перспективні, нестандартні цілі та реалізовувати їх, вмінням долати перешкоди для досягнення навчальної мети. Спостерігається пошук нестандартних способів виконання навчального завдання, гнучкість і мобільність способів дій, опанування навчальних дій та вмінь до рівня навичок і звичок, перехід від навчальної діяльності до самоосвіти та творчої діяльності [5; 8; 11; 23; 28].

Але високі рівні мотивації, нажаль, спостерігаються не часто.

Численні психологічні дослідження свідчать, що причинами зниження мотивації навчання можуть бути [23; 32; 46]:

- невміння вчителя будувати стосунки з учнями;
- невдалий підбір вчителем дидактичного матеріалу, що веде до недостатнього чи надвисокого навантаження учнів;
- невміння вчителя диференційовано підходити до учнів;
- невміння враховувати індивідуальні особливості учнів;
- завищена чи занижена самооцінка учнів, сформована у школі чи ще до початку систематичного навчання;
- недостатньо високий рівень знань учня;
- як результат невдалого навчання у учнів не сформувалися навички самостійної роботи;
- вплив оточення, однокласників, друзів, які мають низьку умотивованість до навчання;

- індивідуально-типологічні особливості дитини (тип темпераменту, астенії різної етіології та патогенезу (підвищена втомлюваність та знижена працездатність));
- негативний вплив батьків;
- «компенсаторна мотивація», тобто стійка спрямованість учня на певні види позашкільної діяльності чи тільки на один «улюблений» предмет, а біологія таким не являється;
- психотравми не пов'язані з навчальною діяльністю (непорозуміння з вчителями, ровесниками або зі старшими школярами; конфліктні ситуації в сім'ї, розлучення батьків, втрата одного з батьків);
- особливості фізичного розвитку учнів: вікові (наприклад, у підлітків спостерігається «гормональний вибух»); статеві (у дівчаток 7—8 класу знижена вікова сприйнятливність до навчальної діяльності у зв'язку з біологічним процесом статевого дозрівання, раннє статеве життя тощо);
- ставлення учня до вчителя, яке може бути негативним або байдужим;
- дзеркальна ситуація ставлення вчителя до учня, яке може бути негативним або байдужим;
- учень не вважає біологію необхідним для майбутнього життя та кар'єри;
- непродуктивність навчальної діяльності;
- учень не розуміє, що він робить у школі та не приймає мету навчання;
- ірраціональний страх перед школою [33; 34].

Враховуючи вищевикладені причини зниження мотивації до навчання, ми наводимо основні узагальнені методи умотивування та стимулювання діяльності учнів, які підтримуються багатьма психологами та педагогами.

Існує багато форм і методів стимулювання і мотивації пізнавальної діяльності [21; 44; 49]. Зазвичай виділяються 4 блоки основних методів мотивації.

I. Перший блок «Емоційний»: заохочення, осуд, навчально-пізнавальна гра, створення яскравих наочно-образних уявлень, створення ситуацій успіху, створення ситуацій, що стимулюють оцінювання, вільний вибір завдання, задоволення потреби бути значущою особистістю.

II. Другий блок «Пізнавальний»: опора на життєвий досвід, пізнавальний інтерес, створення проблемної ситуації, спонукання до пошуку альтернативних рішень, виконання творчих завдань, «мозкова атака», розвиваюча кооперація (парна і групова робота, проектний метод).

III. Третій блок «Вольовий»: пред'явлення навчальних вимог, інформування про обов'язкові результати навчання, формування відповідального ставлення до навчання, пізнавальні труднощі, самооцінка діяльності та корекції, рефлексія поведінки, прогнозування майбутньої діяльності.

IV. Четвертий блок «Соціальний»: розвиток бажання бути корисним суспільству, спонукання наслідувати приклади сильних особистостей, створення ситуації взаємодопомоги, пошук контактів і співпраці, зацікавленість в результатах колективної роботи, взаємоперевірка, рецензування [21; 44; 49].

Треба, також, враховувати, що при формуванні навчальної мотивації та інтересу необхідно пам'ятати про, що бувають різні рівні пізнавального інтересу [14; 33; 37; 42]:

I рівень передбачає появу і прояв ситуативного інтересу до навчання, до біології як предмета (іноді на уроці буває цікаво, подобається вчитель, подобається отримувати гарні оцінки). Він передбачає появу і прояв спонукання до навчання за потребою (батьки змушують, вчу, тому що це мій обов'язок, предмет корисний для майбутнього життя тощо).

II рівень передбачає появу і прояв інтересу до біології як предмету (дізнаюся багато нового, змушує думати; отримую задоволення, працюючи на уроці).

III рівень передбачає появу і прояв підвищеного пізнавального інтересу до біології (легко дається предмет; з нетерпінням чекаю уроку, прагну дізнатися більше, ніж вимагає вчитель).

Важливими і потрібними є навіть позитивні показники I і II рівня сформованості пізнавального інтересу, але, на початковому етапі, важливі інші параметри - III рівень і особливо IV рівень.

IV рівень полягає в тому, що учні отримують інтелектуальне задоволення від вирішення завдань, проявляють інтерес до узагальнень і законів. Їм цікаві не тільки знання, а й способи їх добування, вони відчують інтерес до самоосвітньої діяльності.

Позитивна мотивація на третьому, а особливо на четвертому рівні, стійка, і вона закладена в сам процес навчання. Завдання освіти - формування достатнього рівня сформованості інтересу до предмета і глибинного пізнавального інтересу [49].

2.2. Методичні прийоми створення умов для формування позитивної мотивації навчання на уроках біології

2.2.1. Загальні підходи до створення системи розвитку мотивації до навчання. Проблема, яку ми намагалися вирішити, це розробка прийомів, які можна було б застосовувати для розвитку мотивації до вивчення біології і які були б практичними та не вимагали від вчителя великих додаткових витрат часу та матеріальних витрат.

Ми вирішили, що оптимальним для цього будуть певні творчі та нестандартні завдання. Вони зможуть не тільки зможуть викликати інтерес

до вивчення біології, а і зможуть умотивувати до систематичного вивчення даного предмету.

Для цього угруповано низку пошуково-творчих завдань [22; 35; 39; 40; 43; 44; 46; 50] для розвитку мотивації до навчання біології, представляє собою комплект, в якому розміщено окремі завдання та методики з незвичайним або цікавим змістом. Вони згруповані у три групи:

- 1. причинно-наслідкові зв'язки.**
- 2. комбінування інформації,**
- 3. планування і виконання практичної діяльності.**

Використання системи завдань для формування та розвитку мотивації учнів до навчальної діяльності з біології передбачає застосування на кожному уроці, мінімум одного завдання з кожної групи.

У якості зворотного зв'язку для оцінювання ефективності уроків біології, на яких відбувається розвиток мотивації до вивчення біології, оцінюються за наявністю прийомів, які використовуються для формування мотивації та за допомогою спеціальних критеріїв [14; 16; 30]:

Критерії уроку	Прийоми мотивації
1. Низький	1. Немає спеціальних завдань та інформації для розвитку інтересу до навчання
2. Критичний	2. Учитель пояснює необхідність виконання завдань
3. Задовільний	3. Створення цікавих ситуацій за допомогою ребусів, кросвордів, прислів'їв, цікавих фактів
4. Хороший	4. Використання творчого завдання з цікавим змістом
5. Високий	5. Використання системи творчих завдань з цікавим змістом
6. Оптимальний	6. Організація пошуку і рішення дослідницького завдання

Основною формою організації навчальної діяльності є урок. Для проведення уроку існують такі **рекомендації**, впровадження яких сприятиме створенню мотиваційних моментів [40; 48; 50]:

1. Використовувати якомога різноманітніші форми й методи організації роботи, які враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, вивчаємої теми.

2. Створювати відчуття зацікавленості кожного учня як в роботі всього класу, так і у власній роботі.

3. Спонукаати учнів до використання оригінальних різноманітних способів виконання завдань на уроці без остраху помилки, одержання неправильної відповіді.

4. Заохочувати намагання учнів до самостійної роботи, прагнення аналізувати під час проведення уроку різних способів виконання тих чи інших завдань, запропонованих іншими учнями, відзначати та підтримувати усілякі прояви конструктивної діяльності, яка сприяє досягненню учнями мети уроку та мети до самовдосконалення.

5. Бути ініціатором побудови педагогічної ситуації спілкування, яка дозволяє кожному учню проявляти ініціативу, самостійність та своєрідну винахідливість у методах та способах навчальної мислительної роботи поза залежністю від його ступеня готовності до уроку.

6. Наприкінці уроку конче потрібно обговорювати з учнями не лише те, « про що ж ми дізналися?» «чому ми навчилися», але особливо те, що сподобалось або було неприємним, чому це відбулося? А також що хотілося б зробити ще раз, зробити класною традицією, а що зробити якось не так, іншим способом.

7. Під час самого відповідального етапу уроку – опитування, або виставляння оцінок, треба аналізувати не лише вірність (невірність) відповіді, але і її оригінальність,самостійність, бажання дитини шукати та знаходити нові та урізноманітненні способи виконання завдань.

8. Повідомляючи про нове домашнє завдання, необхідно повідомляти не лише про його зміст та обсяг, а також давати ретельно розроблені та докладні рекомендації-дороговкази щодо раціональної та зручної організації освітнього процесу, яка повинна забезпечити виконання домашнього завдання [40; 50].

Тож, треба сказати, що з огляду на вищевикладене, настрої учня на уроці повинен підтримувати та бути настроєний на якомога ефективніший процес пізнання, мати в ньому певну особистісну зацікавленість та розуміти, для чого і навіщо він це виконуватиме. Адже, від ситуації виникнення цих мотивів навчання, без мотивації до навчальної діяльності процес пізнання не може мати позитивний результат.

Отже, формування мотивації до вивчення біології буде способом покращення якості навчання. Тому, створення умов, де кожній дитині надається можливість відчувати та пережити радість успіху у освітній діяльності, якнайкраще актуалізувати та застосувати свій особистісний потенціал є найважливішою вимогою сучасної школи [9].

2.2.2. Система мотиваційних завдань для уроків біології.

Зупинимось детальніше на використанні мотиваційних завдань на кожному етапі уроку.

Мета кваліфікаційної роботи досягається також за допомогою диференційованого підходу до навчання. Саме для цього застосовуються суб'єкт - суб'єктні (активні) форми навчання, де яких учень посідає рівнозначне із вчителем місце в набутті і застосуванні знань.

Диференційовано-інтегрований підхід, полягає в поділі кожного етапу навчання за рівнем розвитку пізнавального інтересу відповідно до особливостей мотивованої їм діяльності учнів [23; 31; 42]. При цьому дороговказ на наступні принципи:

1. головне те, що засвоїв учень;

2. візьми стільки, скільки можеш, але не менше обов'язкового;
3. є реальним практичним диференціація;
4. відкритість вимог;
5. визнання прав учня на вибір рівня навчання.

На уроках використовується систематичне створення інтелектуальних труднощів для стимулювання пізнавальної пошукової діяльності учнів. Результатом цього є самостійне відкриття нових понять, закономірностей, виявлення нових властивостей раніше вивчених об'єктів, узагальнення їх на новому понятійному рівні. При цьому перспектива вирішення проблеми власними силами надихає учнів, мобілізує їх вольові зусилля, робить пізнавальний процес привабливим і особистісно значущим [23; 31; 42].

Розглянемо особливості професійної діяльності по формуванню мотивації навчання на різних етапах уроку біології.

1. Вивчення нового матеріалу. При викладі нового матеріалу для формування мотивації навчання доцільно активно використовуються уже наявні знання, вміння, навички і життєвий досвід учнів [33].

Простіші операції - знаходження інформації в таблицях, підручнику, і пояснення її, записування рівнянь показників фізіологічних процесів і їх інтерпретація - виконують школярі з низьким рівнем мотивації, для яких приваблива легкість виконання дій.

Учням із середнім рівнем мотивації, які вміють знаходити і використовувати потрібний алгоритм дій, пропонується аналізувати, порівнювати, систематизувати інформацію (звичайно ж, за підтримки вчителя).

Учням з високим рівнем мотивації, для яких переважним видом діяльності є пошук рішень, що вимагають зміни комбінацій відомих алгоритмів, надається можливість пояснити факт, результат експерименту, тобто зробити висновки, знайти причинно-наслідкові зв'язки.

В результаті на кожному етапі та рівні розвитку дитини, новий матеріал вивчається самими дітьми. Кожному з них випадає можливість оцінити свої сили. У них з'являється впевненість у собі, в тому, що зі схожими завданнями вони зможуть впоратися в майбутньому. Хтось може спробувати себе на більш високому рівні [33; 38].

Формуванню позитивної мотивації навчання на даному етапі в тому числі сприяють підбадьорюючі висловлювання вчителя, а не конкретні позначки чи оцінки.

2. Закріплення інформації. Цей етап має три види. Первинне закріплення - йде в процесі роботи над новим матеріалом, так як учні, методом проб і помилок, добувають нові знання. Звичайно ж, помилки виправляються за допомогою вчителя.

Вторинне закріплення проводиться відразу після первинного і носить репродуктивний характер, так як до кінця уроку діти вже втомилися. Це може бути бесіда, тест у вигляді гри-квеста або виконання самими учнями демонстраційних дослідів.

Повне закріплення відбувається при опитуванні домашнього завдання. При його перевірці вказуються помилки, які виправляються самими ж учнями або вчителем [22; 30; 33].

3. Домашні завдання. Завдання підбираються так, щоб вони відповідали рівням диференціації. При цьому використовуються звичайні підручники і збірники завдань і вправ з біології, які наявні в кожній шкільній бібліотеці. Завдання вчителя - визначити найбільш доцільне завдання для кожного учня в залежності від мотивації, рівня підготовленості, здібностей тощо.

Для низького рівня мотивації - репродуктивного характеру, для середнього рівня мотивації – учні вимагають застосування отриманих знань в новій ситуації, а для високого рівня мотивації - творчі завдання (рішення нестандартної задачі - з зайвими даними, або, навпаки, з відсутніми) [22; 30; 33].

4. Опитування домашнього завдання. Перевірка домашньої роботи має декілька форм: індивідуальна робота біля дошки, робота на місці, фронтальне опитування [22; 30; 33].

Щоб зняти напругу у учнів при підготовці до уроку та перебування на ньому, опитування проводиться наступним чином: на одному уроці даний учень виконує індивідуальну роботу на місці, на наступному - індивідуально біля дошки і на наступному, бере участь у фронтальному опитуванні. Такий прийом дозволяє більш об'єктивно оцінити знання, вміння і навички кожного учня, попередити прогалини і відставання.

При індивідуальній роботі у дошки учень коментує підготовлене усне або письмове завдання і відповідає на додаткові запитання. Рівень завдання школяр вибирає сам. Якщо мають місце відповіді одного рівня, то для руху вперед, для розвитку учитель дає інструкцію щодо виконання завдань інших рівнів. Коли учні виконують індивідуальну диференційовану роботу на місці за ними також залишається право вибору рівня. Час виконання роботи 10-15 хвилин. Дітям дозволяється користуватися робочим зошитом, підручником, додатковою літературою. Така форма роботи розвиває у дитини навички самостійної роботи, вміння знаходити необхідну інформацію, дозволяє самим учням закріпити і відкоригувати наявні знання і просунутися вперед [33; 43].

Завдання підбираються за можливістю індивідуально:

1. для низького рівня мотивації - репродуктивного характеру, але доповнюються нескладними новими умовами, для того, щоб змусити подумати, а не шукати готові відповіді;
2. для середнього рівня мотиваційної діяльності - пропонуються завдання, які передбачають більш глибокі знання і застосування їх в новій ситуації;
3. завдання для високого рівня мотивації вимагають творчого підходу з боку учня, домислювання, пошук нестандартного рішення.

Фронтальне опитування домашнього завдання проводиться паралельно з письмовим опитуванням і відповіддю біля дошки, для того, щоб після цього учні могли знайти недоліки в роботах, виконаних у дошки, а також відкоригувати і закріпити свої знання. Їм також дозволяється користуватися робочими зошитами, підручником. Найкраще проводити це в вигляді завуальованого тесту - гри, обов'язково з коментуванням відповідей. Використовувані тестові питання складені так, щоб у учнів з різним рівнем мотивації розвивалися операції мислення: абстрагування, аналіз, синтез, порівняння, конкретизація, систематизація, аналогія [13; 29; 33].

7. Додаткові завдання. У додаткові завдання входять повідомлення, реферати, дослідні та проектні роботи. Ця форма розвиває у дітей вміння самостійно знаходити і опрацьовувати необхідну інформацію в додатковій літературі. Учитель обов'язково намічає запланований результат.

1. Найпростіше завдання - знайти конкретну інформацію.
2. Більш складне завдання - підібрати грамотно матеріал, зробити висновки. Особливо цінно, коли знайдена інформація знаходить конкретне додаток: складання журналів з практичними порадами, газет з ребусами, кросвордами.
3. Найскладніше завдання - сформулювати проблему, знайти в додатковій літературі способи її вирішення, зробити узагальнення, висновки, конкретні пропозиції, відобразити своє ставлення [13; 29; 33].

8. Узагальнюючі уроки.

Узагальнюючі уроки - це складання узагальнюючих схем, що дозволяє учневі виявити глибинні зв'язки досліджуваних процесів і явищ. Дітям з низьким рівнем мотивації дається завдання прочитати готову схему. Доповнити або виправити наявну схему пропонується учням, які вміють аналізувати, систематизувати інформацію. Школярі, які люблять самі знаходити способи рішень - пропонують свої, авторські схеми.

Таким чином, для формування позитивної мотивації навчання на уроках біології використовується диференційований і інтегрований підхід в навчанні.

Умови для формування мотивації навчання можна створювати на різних етапах уроку біології: при вивченні нового матеріалу, закріпленні, опитуванні домашнього завдання, контролі знань, виконання практичних робіт; в ході виконання додаткових і домашніх завдань. Створення мотиву уроку, зацікавленості в ньому, бажання активно працювати є одним з найважливіших компонентів уроку. І для цього ми пропонуємо використовувати пізнавальні (спонукання до пошуку альтернативних рішень, гра, виконання нешаблонних завдань); емоційні (заохочення створення ситуації успіху, вільний вибір завдань); вольові (інформування про обов'язкові результати навчання, самооцінка і корекція діяльності, рефлексія поведінки) і соціальні (створення ситуації взаємодопомоги, самоперевірки) методи. При підготовці до уроку потрібно намагатися враховувати реальні можливості і індивідуальні особливості учнів, відібрати таку сукупність прийомів мотивації, яка створює оптимальні умови для включення кожного учня в активну пізнавальну діяльність. На уроках біології потрібно створити такі умови, при яких учень виявився б втягнутим в саму гущу подій і відчував би справжній азарт в прагненні докопатися до самої суті.

Окремі прийоми для створення мотивації навчання на уроках біології.

Мотивація навчальної діяльності шляхом створення проблемної ситуації [50].

Постановка питання, демонстрація експерименту або надання до уваги учнів логічної суперечності, для вирішення і пояснення яких у дітей не вистачає знань.

Способи створення проблемних ситуацій:

1. Зіткнення учнів з протиріччями між новими фактами і явищами і наявними знаннями при необхідності теоретичного пояснення і пошуку

шляхів їх застосування.

2. Зіткнення учнів з необхідністю вибору потрібної інформації (ситуація з надлишком інформації).

3. Використання протиріч між наявними в учнів знаннями і практичними завданнями, що виникають при виконанні цих завдань.

4. Спонування до порівняння, зіставлення і протиставлення фактів, явищ, правил і дій і їх узагальнення.

5. Зіткнення учнів з протиріччями між існуючими технічними рішеннями і новими вимогами, які висуває практика.

6. Спонування учнів до виявлення внутрішніх і міжпредметних зв'язків і зв'язків між явищами.

Приєм «Дивуй!» Добре відомо, що ніщо так не привертає увагу і не стимулює роботу розуму, як дивовижне. Тому треба намагатися знайти такий кут зору, при якому навіть буденне стає дивовижним.

Наприклад: Біологія. (7 клас) Тема: «Тип Хордові. Клас Птахи». Учитель: Відомо, що сова харчується мишами, які вживають зерно. Важить вона близько 300 г. Вам цікаво, скільки зерна вона здатна зберегти за своє життя? Уявіть, одна сова за життя зберігає до 45000 кг зерна! Сова приблизно живе біля п'ятдесяти років. На рік з'їдає десь по 2-3 миші на день, кожна з яких з'їдає в рік близько 1 кг зерна.

Наприклад: Тема: «Тип Членистоногі. Клас Комахи» (7 клас). Вчитель: Скільки квіток облітають бджоли? Десь у середньому бджола відвідує 10 квіток на хвилину, 600 квіток на годину, 6000 квіток за 10 годин своєї роботи. Навіть невеличка сім'я бджіл може відправити в поле до десяти тисяч робочих бджіл. Якщо всі вони будуть збирати тільки нектар, то відвідають вони близько 60 мільйонів квіток на день. Зазвичай, такий приклад приголомшує величезними цифрами у порівнянні із маленькими бджолами. Показником емоційного інтересу в цьому випадку є особливий емоційний вплив, тиша, яка свідчить про враження від щойно почутого [40].

Приєм «Відстрочена загадка».

Наприклад: тема: «Тип Хордові. Клас Ссавці» (7 кл.). Загадку (дивовижний факт) можна дати в кінці уроку, щоб почати з неї наступний урок. Вчитель: На наступному уроці мова піде про дуже небезпечну тварину. Це тварина не хижак, але поставила під загрозу знищення багатьох тварин цілого континенту. Вона викликає глибоку тривогу і розгубленість великої кількості людей. Як ви думаєте - з якою твариною ми будемо знайомитися на наступному уроці? Діти називають різних тварин. Вчитель: Ця тварина - Втім, не будемо поспішати - далі буде ... а вже на наступному уроці відкрити секрет: що ця тварина – кролик, який трохи не з'їв Австралію. Так - так, ви не помилилися - кролик! [40; 50]

Приєм «Лови помилку». Учні отримують текст із спеціально допущеними помилками. Тексти потрібно підготувати заздалегідь.

Приєм «Практичність теорії». При використанні даного прийому створюється установка на необхідність вивчення матеріалу у зв'язку з його біологічною, господарською цінністю, практичною значущістю для учнів та людства в цілому.

Наприклад: тема «Наслідки господарської діяльності людини для навколишнього середовища» Ліси називають «зеленими легенями» планети. Вчені підраховали, що при: нинішніх темпах вирубки, через 100 років ліси будуть вирубані повністю. Вирубка лісів тягне за собою зникнення сотень тисяч тварин і рослин, зміни клімату та багато інших проблем. Але не рубати ліс не можна, він потрібен для багатьох цілей. Який вихід пропонуєте ви з ситуації, що склалася? Наприклад: Тема «Вітаміни». (8 кл.) Чому лікарі рекомендують споживати великі дози вітамінів для профілактики і лікування простудних захворювань?

Приєм «Цікавість» [40; 50]. Наприклад: Біологія 10 клас. Узагальнюючий урок по темі «Розмноження організмів». Вчитель: Розповідають, що одного разу учні давньогрецького філософа Зенона звернулися до нього з питанням: «Учителю, ти володієш знаннями

набагато більшими, ніж ми, завжди сумніваєшся в правильності відповідей на питання, які нам здаються очевидними і зрозумілими. Чому? Накресливши посохом на піску два кола, великий і малий, Зенон відповів ... Що відповів філософ?

Прийом: Мотивація навчальної діяльності шляхом створення ситуації успіху [40; 50]. Теорія і практика педагогічної діяльності повзує, що дуже складно працювати з недостатньо встигаючими учнями, адже вина майже не можуть засвоїти новий матеріал. Тут можна запропонувати такий прийом, як дозоване викладання навчального матеріалу, тобто уявлення його окремими невеличкими смисловими дозами з обов'язковим закріпленням. На початку вивчення теми використовуються репродуктивні методи навчання, для того, щоб учні переконалися в можливості відтворити матеріал, а потім вже можна використовувати певні творчі методи. Учні виконують завдання, використовуючи підказку, діючи за алгоритмом тощо. При цьому виникає проблема: як, наприклад, оцінити елементарні (на думку вчителя) дії учня - відтворення невеличкої дози матеріалу, вирішення нескладного завдання, виконання легкої самостійної роботи. З огляду на те, що для деяких учнів таке навчання було максимально можливим, досягнення навчальної діяльності слід оцінювати не тільки середнім, але іноді і вищим балом. Такий прийом виправдовує себе, оскільки учні починають вірити в свої сили і потім все краще опановують матеріалом предмета.

Складнощі в розумінні досліджуваного, можуть бути викликані великою кількістю в розповіді вчителя незнайомих слів, тобто «щільністю» незрозумілої наукової термінології. Щоб уникнути цього, слід чітко визначити мінімум наукових термінів, які повинен опанувати учень; доцільно показати (там, де це можливо) відмінність їх від повсякденних понять, привести аналогічні терміни, пояснити їх походження, і ці терміни необхідно використовувати багаторазово для їх ґрунтовного закріплення в пам'яті. Можна використовувати прийом складання тезауруса наукової

термінології.

Чим чіткіше і яскраво виконано поділ матеріалу на частини, чим більш рельєфно показано логічні зв'язки між ними, підкреслено складові, що містять нові знання, тим більш зрозуміло його зміст. Цьому сприяють наголос на ключових словах в тексті, наявність плану викладу, питання до нього. Якщо матеріал конкретизується малюнками, словесними прикладами, близькими до особистого досвіду учнів, то він стає доступним для розуміння і викликає інтерес до предмету.

Приєм «Мотивація навчальної діяльності шляхом використання технології «Мозкова атака» [35; 40; 50].

Цей метод полягає у колективній творчій роботі з розв'язання певної складної проблеми. Всіх учнів об'єднує спільна робота над пошуком істини. Розмірковуючи над певною проблемою, доповнюючи один одного, підхоплюють і розвивають одні ідеї, відкидаючи інші.

Орієнтовна послідовність дій

1. Формулювання проблеми. Постановка завдань, визначення терміну обмірковування пропозицій.
2. Висловлювання суджень, ідей. Реєстрація ідей на дошці.
3. Обґрунтування ідей їхніми авторами. Загальна дискусія навколо представлених ідей: правильність, доцільність, оригінальність. Вибір найкращої ідеї.

Обґрунтування остаточного вибору. Підбиття підсумків роботи.

Приєм «Мотивація навчальної діяльності шляхом використання творчих завдань» [40; 50]. Учням пропонується питання на зразок: «Що станеться, якщо...?». У цих питаннях розглядаються парадоксальні ситуації. Учні можуть самостійно добирати такі питання, ставити їх однокласникам, обговорювати, захищати свою позицію, використовуючи знання з предмета.

Складання кросвордів, сканвордів, загадок. Можливі варіанти роботи з кросвордом:

1. Розгадати кросворд, заповнивши порожні клітинки.

2. Сформулювати запитання до слів, що даються учням у заповненому кросворді.

Заповнити кросворд, у якому виділено певні квадратики. З літер, що потрапили в них, скласти ключове слово та пояснити його зміст.

4. Скласти кросворд, використавши поняття з теми, яку запропонував учитель.

Художні завдання. Наприклад, «Яким я уявляю собі...». Тут можна запропонувати і природне явище, і якого-небудь наукового діяча, і подію.

Написання фантастичних оповідань, есе, віршів з використанням знань з предмета.

Приєм «Опрацювання текстів періодичних видань» [40; 50]. Для зацікавленості учнів та активізації роботи на початку уроку вчитель пропонує переглянути газети, журнали, роздруківки з Інтернету, або сторінки цих видань, з розміщеною інформацією, за темою уроку. Вчитель пропонує учням звернути увагу на конкретну інформацію, яка розміщена у цих матеріалах, підкреслює її важливість для кожного учня та пропонує звернути увагу на можливість її використання кожного дня.

Приєм «Виготовлення наочних посібників власноруч» [40]. На початку вивчення кожної теми учні одержують певний перелік наочних посібників, які вони можуть власноруч виготовити. Для заохочення у класі створюється постійна виставка саморобних наочних посібників. Учні мають змогу ознайомитися з творчими поробками та досягненнями однокласників. Також, учні можуть залучатися до виготовлення таблиць, схем, презентацій, слайдів, які наочно пояснюють матеріал теми. Така форма роботи дозволяє створити роздатковий матеріал (що дозволяє зекономити кошти), але і формує в учнів навички роботи руками та вміння виокремлювати головне, сприяє активізації розумової діяльності та, що особливо важливо, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки.

Ясно, що всьому в школі навчити не можна, тому важливо навчити учнів мислити. Самостійно діяти, орієнтуватися в ситуаціях, знати підходи до вирішення проблеми. Біологія відкриває для цього багато можливостей; важливо не упустити їх і використовувати.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

3.1. Організація педагогічного експерименту

Дослідження було структуроване на дві частини: теоретичну та практичну. В межах теоретичної частини ми провели аналіз наукових та науково-методичних джерел, щодо обраної тематики, підбір методичних прийомів для мотивації до навчання на уроках біології.

До практичної частини дослідження належить апробація ефективності підібраних методичних прийомів для мотивації до навчання на уроках біології. Ми застосовували спостереження, проведення анкетувань, бесід, відвідування уроків біології.

Бесіда є одним з факторів визначення мотивів навчальної діяльності вони мають проводитися як індивідуально, так і з класом чи батьківським колективом. Вербальний спосіб отримання результатів (бесіда) зручний тим, що дозволяє учням у процесі вільного спілкування виявити усвідомлювані мотиви; до того ж в процесі вербалізації у учнів, в першу чергу, відбувається, артикулювання (проговорення) тих мотивів, які є усвідомленими та першочерговими [20].

Анкетування та опитування також мають свої позитивні переваги у застосуванні: це зручність у часі, висока ймовірність відсутності брехні (або її низький рівень) при опосередкованому анкетуванні, об'єктивність. Однак анкетування вимагає від досліджуваних високого рівня самоаналізу та чесності для об'єктивності результатів [20]. Щоб цього досягти ми зробили анкети анонімними.

Експеримент проводився на базі Новоданилівської загальноосвітньої школи I-III ступеня Казанківської районної ради, Казанківського району Миколаївської області.

Всього в експерименті взяло участь 57 учнів (з них 6 клас – 15 осіб, 7 клас – 16 осіб, 8 клас – 15 осіб, 9 клас – 11 осіб), 3 вчителів, 28 батьків. Схему проведеного для виконання кваліфікаційної роботи, педагогічного дослідження ми узагальнили на таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Планування педагогічного експерименту

Етап	Строки виконання	Зміст роботи
1	Вересень - грудень 2018-2019 н. р.	Теоретико-методологічний аналіз з тематики дослідження.
2	Лютий 2018-2019 н.р.	Підготовча робота з учнями та їх адаптація до умов педагогічного експерименту
3	Березень – Квітень 2018-2019 н.р. та Серпень-Жовтень 2019-2020 н.р.	Робота в експериментальному класі
4	Листопад 2019 -2020 н.р.	Аналіз результатів педагогічного експерименту

На першому етапі дослідження проводилася робота з вибору класу (класів), які будуть брати участь в педагогічному експерименті. Дослідження було вирішено проводити в 6 – 9 му класах. Це зумовлене кількома причинами: по-перше невелика кількість учнів у класах, а для отримання достовірних результатів необхідна достатня кількість досліджуваних; по друге, учні шостого класу вперше починають вивчати біологію як окремий предмет, у них вже існує цілий ряд сформованих умінь і навичок, але ще немає спеціальних умінь, які так важливі в процесі навчання предмету «Біологія», а учні 9-го класу вже повинні мати спеціальні навички та сформоване відношення до біології як до навчального предмету.

Протягом другого етапу проводилася адаптація учнів класу до даного дослідження. була проведена робота з визначення ставлення до навчальних предметів за Г.Н.Казанцевою [41] та анкетування для оцінки рівня шкільної мотивації Н. Лускановою [1]. Також проведено опитування з вивчення відношення до предмету «Біологія» та задоволеності ставленням вчителя біології до своїх учнів.

На третьому етапі був проведений відбір методичних прийомів для формування мотивації для вивчення біології, проведено планування роботи з підготовки уроків. Також на цьому етапі велася робота в класі із застосуванням методів формування мотивації до навчання на уроках біології. На четвертому етапі, був проведений аналіз проведеного педагогічного експерименту і повторне тестування для встановлення ефективності використання пропонованих методичних прийомів. Також ми зробили зріз успішності навчання з біології

3.2. Рівень шкільної мотивації досліджуваних учнів

Для з'ясування рівня шкільної мотивації у досліджуваних учнів середньої школи до початку занять із формування мотивації до навчання на уроках біології, ми провели методику «Анкета для оцінки рівня шкільної мотивації Н. Лусканової» [1]. Результати дослідження відображено на рисунку 3.1.

З'ясовано, що загалом по виборці високий (перший) рівень мотивації до навчання мають 4,9 % учнів 6-9 класів. Гарну шкільну мотивацію (другий рівень) виявлено у 17,1 % досліджуваних школярів, а у 34,5 % учнів 6-9 класів виявлено третій рівень мотивації до навчання (в цілому позитивне ставлення до школи). Достатньо високий відсоток дітей, які мають негативне ставлення до процесу навчання. Низька шкільна мотивація (четвертий рівень) виявлена у 28,6 % дітей, а негативне

ставлення до школи, шкільну дезадаптацію (п'ятий рівень) ми виявили у 14.9 % обстежених школярів (рис.3.1).

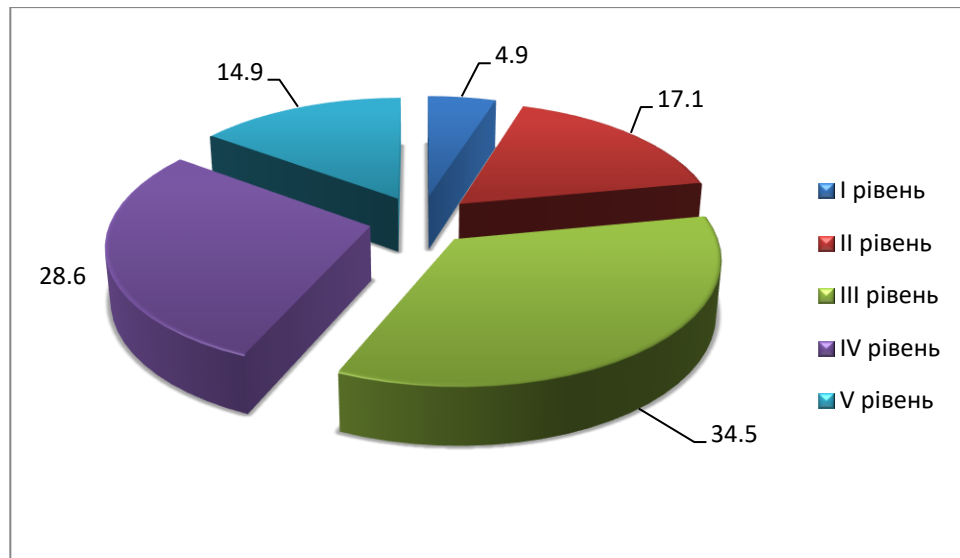

Рис. 3.1. Рівень мотивації до навчання у школі у учнів 6 – 9 класів, %

Але подібні дані не дають змоги встановити яким є відношення до школи у учнів кожного класу, адже різниця у психологічних, психофізіологічних та фізіологічних показниках у кожному класі є досить суттєвою, враховуючи, що у обстеженні прийняли участь діти підліткового віку. Саме підлітковий вік є найбільш варіабельним у вищезначених показниках у зв'язку із статевим дозрівання та супутніми різкими коливаннями гормонального фону. Тож, для уникнення помилок, ми проаналізували показники окремо у кожному класі та узагальнили їх у таблиці 3.2.

Ми виявили, що у шостому класі високий рівень мотивації мають 13,2 % учнів, гарною є шкільна мотивація у 13,3 % учнів, позитивне ставлення до школи демонструють 40 % шестикласників, низькою є шкільна мотивація у 20 % дітей, а негативне ставлення до школи (шкільна дезадаптація) показали 13,3 % шестикласників.

У сьомому класі показники були дещо іншими. Високий рівень мотивації мають лише 6,2 % учнів, гарною є шкільна мотивація у 12,5 % учнів, позитивне ставлення до школи демонструють 37,5 % учнів сьомого

класу, низькою є шкільна мотивація у 31,3 % дітей, а негативне ставлення до школи (шкільна дезадаптація) показали 12,5 % семикласників.

Таблиця 3.2

Рівень шкільної мотивації у учнів 6 – 9 класів, %

Рівні шкільної мотивації	6 клас (n - 15)	7 клас (n - 16)	8 клас (n - 15)	9 клас (n - 11)
Перший рівень. 25-30 балів - високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.	13,3	6,3	0,0	0,0
Другий рівень. 20-24 бали - хороша шкільна мотивація	13,3	12,5	33,3	9,1
Третій рівень. 15-19 балів - позитивне ставлення до школи, але школа приваблює таких дітей позанавчальною діяльністю	40,0	37,5	33,3	27,3
Четвертий рівень. 10-14 балів - низька шкільна мотивація.	20,0	31,3	26,7	36,4
П'ятий рівень. Нижче 10 балів - негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація	13,3	12,5	6,7	27,3

Восьмий клас, за показниками мотивації до навчання, дещо відрізнявся від показників учнів молодших класів. Високий рівень мотивації не виявлено у жодного з учнів, гарною є шкільна мотивація у 33,3 % учнів, позитивне ставлення до школи показали 33,3 % учнів восьмого класу, низькою є шкільна мотивація у 26,7 % дітей, а негативне ставлення до школи (шкільна дезадаптація) показали 6,7 % восьмикласників.

У дев'ятому класі показники були такими. високий рівень мотивації також не виявлено у жодного з учнів, гарною є шкільна мотивація у 9,1 % учнів, позитивне ставлення до школи демонструють 27,3 % учнів дев'ятого класу, низькою є шкільна мотивація у 36,4 % дітей, а негативне ставлення до школи (шкільна дезадаптація) показали 27,3 % учнів дев'ятого класу.

Ми порівняли показники учнів різних класів і отримали динаміку змін мотивації до навчання протягом навчання у середній школі (рис. 3,2).

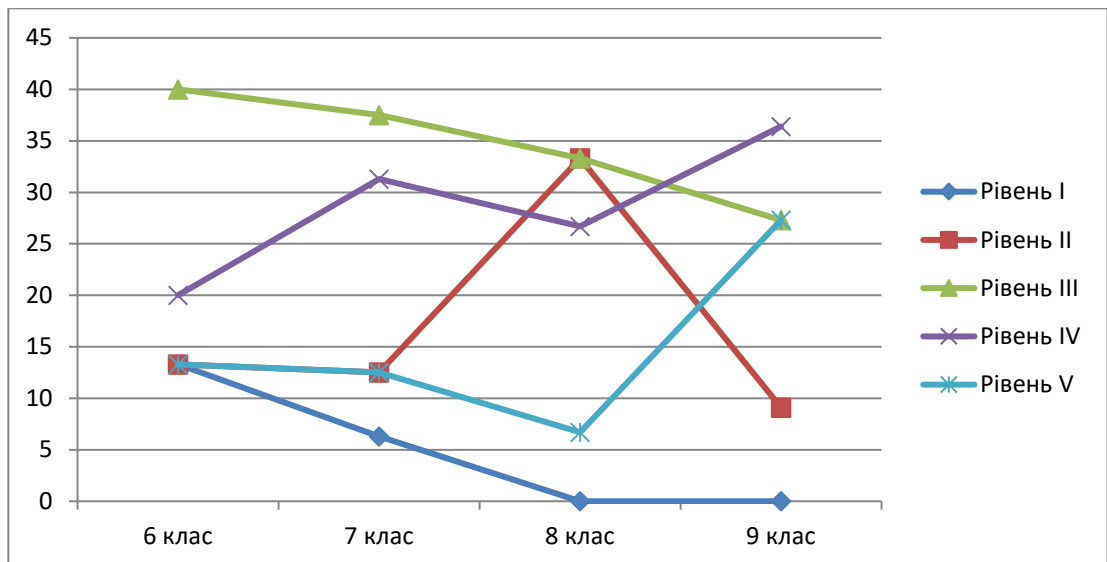

Рис. 3.2. Вікова динаміка змін мотивації до навчання у школі, %

Як можна бачити із графіка, по мірі дорослішання збільшується кількість тих, хто має погані рівні мотивації до навчання, натомість кількість тих, хто зацікавлений у навчанні та має стійкі навчальні інтереси стає меншою.

Нами, також, були проведені бесіди із учнями для з'ясування їх відношення до навчання в цілому та до вивчення біології. З'ясовано, що учні, в цілому, мають позитивне відношення до біології.

Після проведення низки занять з біології із застосуванням запропонованої нами методики, ми провели повторне анкетування.

З'ясовано, що загалом по виборці високий (перший) рівень мотивації до навчання збільшився до 8,8 %. Гарну шкільну мотивацію (другий рівень) виявлено у 20,4 % досліджуваних, що на 3,3 % більше. У 40,5% замість 34,5 % учнів 6-9 класів виявлено третій рівень мотивації до навчання (в цілому позитивне ставлення до школи). Низька шкільна мотивація (четвертий рівень) зменшилася на 2,2 %, а негативне ставлення до школи, шкільну дезадаптацію (п'ятий рівень) ми виявили у 3,8% дітей, що на 11.1 % менше (рис. 3.3).

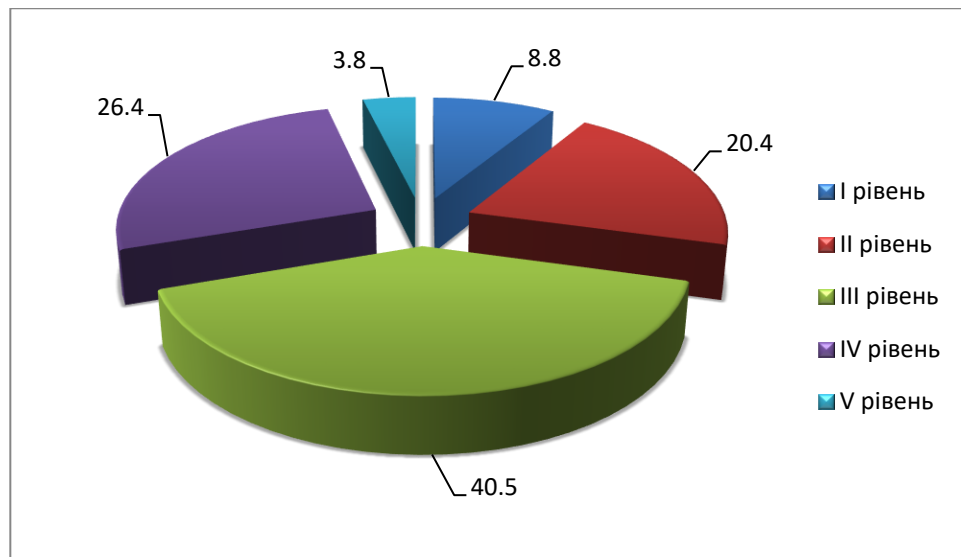

Рис. 3.3. Рівень мотивації до навчання у школі у учнів 6 – 9 класів після проведення мотиваційних занять, %

Показники дітей в залежності від віку показано у таблиці 3.3. З'ясовано, що розвивальні заняття мали позитивний ефект.

Таблиця 3.3

Рівень шкільної мотивації у учнів 6 – 9 класів після проведення мотиваційних занять, %

Рівні шкільної мотивації	6 клас (n - 15)	7 клас (n - 16)	8 клас (n - 15)	9 клас (n - 11)
Перший рівень. 25-30 балів - високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.	13,3	6,3	6,7	9,1
Другий рівень. 20-24 бали - хороша шкільна мотивація	26,7	12,5	33,3	9,1
Третій рівень. 15-19 балів - позитивне ставлення до школи, але школа приваблює таких дітей позанавчальною діяльністю	26,7	50,0	40,0	45,5
Четвертий рівень. 10-14 балів - низька шкільна мотивація.	33,3	25,0	20,0	27,3
П'ятий рівень. Нижче 10 балів - негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація	0,0	6,3	0,0	9,1

Ми виявили зміни у досліджуваних показниках після проведених занять у кожному із досліджуваних класів (рис. 3.4).

Виявилось, що у шостому класі високий рівень мотивації не змінився протягом експерименту (його мають 13,2 % учнів), хорошу шкільну мотивацію діагностовано у 26,7% учнів, що на 13,4 % більше. В цілому позитивне ставлення до школи демонструють 26,7 % шестикласників, а низькою є шкільна мотивація у 33,3 % дітей, негативне ставлення до школи (шкільна дезадаптація) вдалося «перевести» низького рівня і п'ятий рівень після експерименту не спостерігається.

У сьомому класі показники також змінилися. Високий рівень мотивації мають стабільно мали 6,3 % учнів, гарною є шкільна мотивація у 12,5 % учнів (теж є незмінною), позитивне ставлення до школи збільшилося у 13,5% сьомого класу, кількість осіб із низькою мотивацією зменшилася на 6,3%, а негативне ставлення до школи (шкільна дезадаптація) показали 6,3% замість 12,5 % у попередньому дослідженні.

У восьмому класі, за показниками мотивації до навчання, діти мали відмінності до та після експерименту. Високий рівень мотивації діагностовано у 6,7% (раніше не було). Гарну шкільну мотивацію показали 33,3 % учнів, позитивне ставлення до школи зросло на 6,7%, а кількість учнів із низькою шкільною мотивацією зменшилася на 6,7%, також вдалося повністю подолати негативне відношення до навчання у восьмикласників.

У дев'ятому класі відбулася зміна відношення до навчання, а саме: високий рівень мотивації показали 9,1% учнів, хоча до проведення занять такий рівень в цьому класі не спостерігався. Гарною є шкільна мотивація у 9,1 % учнів (без змін). Позитивне ставлення до школи демонструють 45,5% учнів, що на 18,2 % більше ніж до експерименту. Низьку шкільну мотивацію вдалося знизити у 9,1 % дітей, а негативне ставлення до школи (шкільна дезадаптація) зменшилося з 27,3% до 9,1% досліджуваних школярів дев'ятого класу.

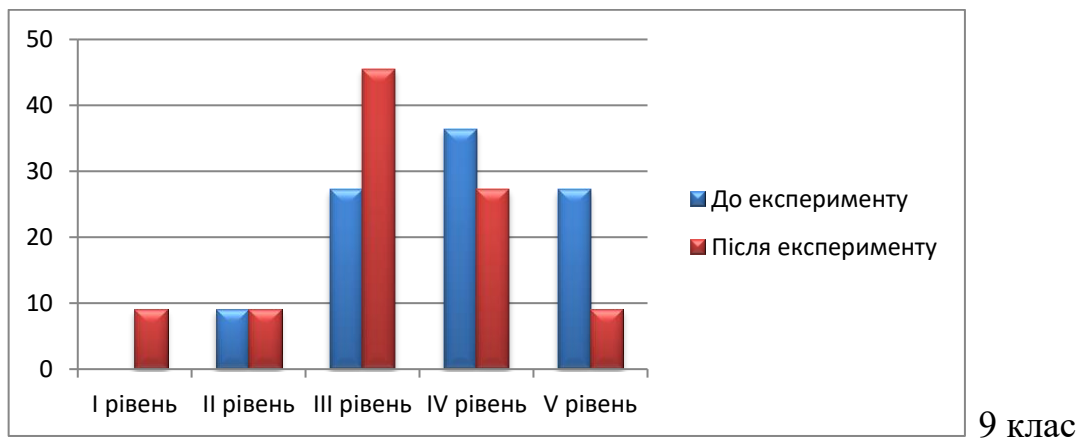
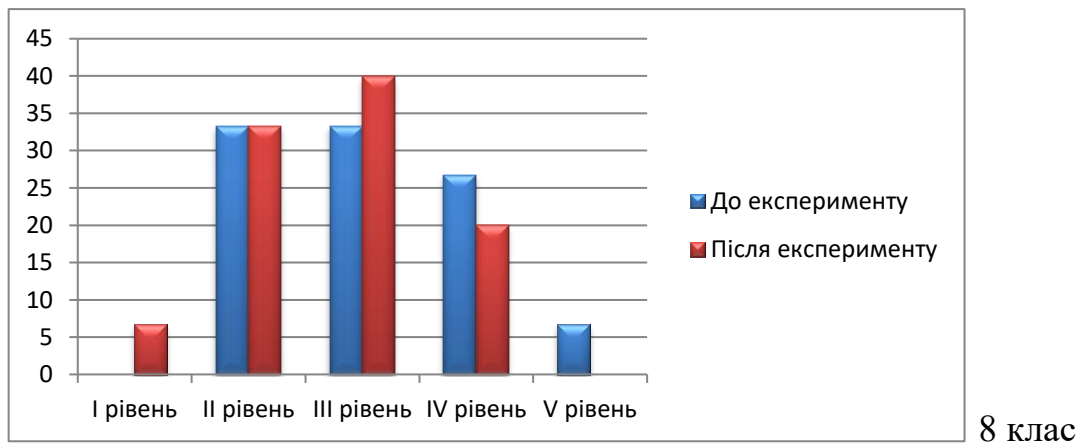
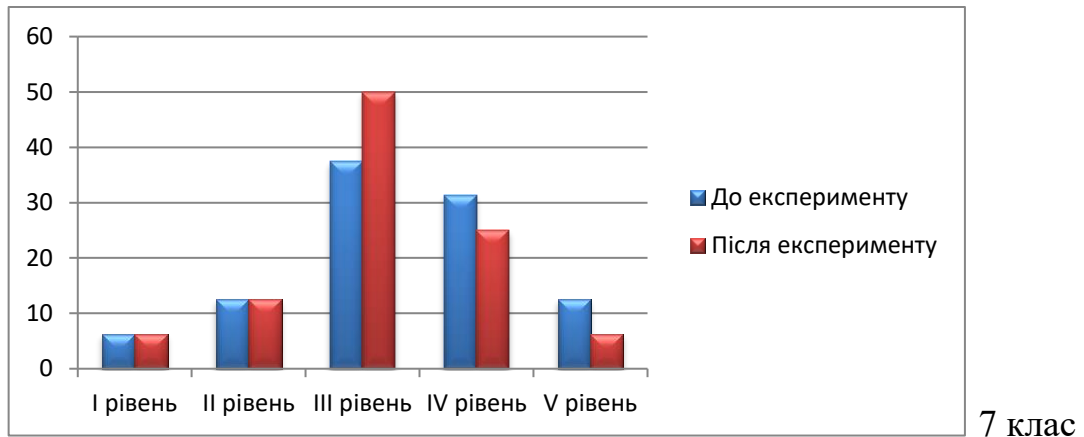
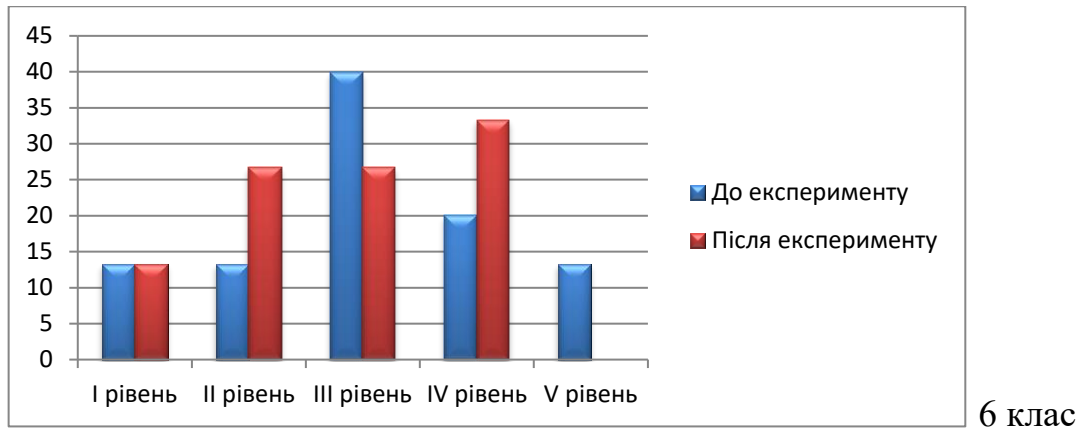

Рис. 3.4. Вікова динаміка змін мотивації до навчання у школі після проведення мотиваційних занять, %

Як можна бачити із діаграм, навчальні заняття із застосуванням пропонуванних методів мали позитивний ефект.

Нами, також, були проведені бесіди із учнями для з'ясування їх відношення до навчання в цілому та до вивчення біології. З'ясовано, що позитивне відношення до біології після уроків, із застосуванням методичних прийомів з формування мотивації, покращилося.

3.3. Вивчення ставлення до навчальних предметів учнів досліджуваних класів

Перед початком роботи ми попросили учнів 6 – 9 класів проаналізувати своє ставлення до предмету біологія за допомогою опитувальника Г.Н.Казанцевої [41]. З'ясовано, що улюбленим назвали даний предмет 26,7% учнів шостих класів, 25 % учнів 7 класів, 20% восьмикласників та 36,4% учнів, що навчаються у 9 класі (рис. 3.5).

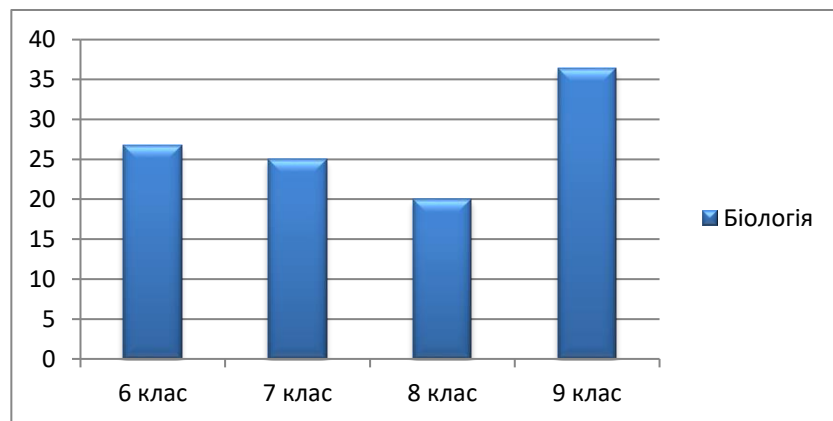

Рис. 3.5. Відсоток, учнів, які вважають біологію улюбленим предметом (констатуючий експеримент), %

Після проведення педагогічного експерименту (уроки з методичними прийомами для розвитку мотивації до навчання), ми побачили збільшення кількості осіб, які мали позитивне відношення до вивчення біології (рис. 3.6).

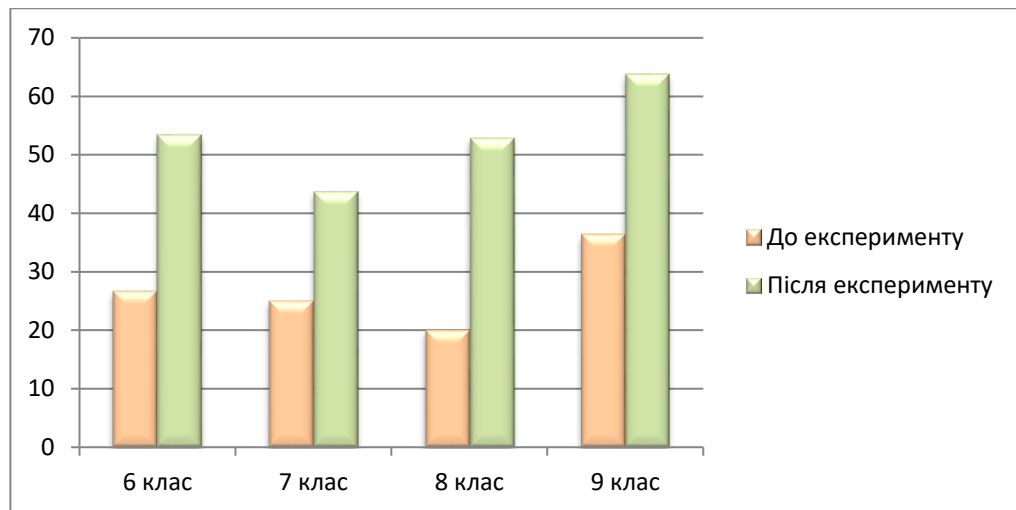

Рис. 3.6. Відсоток, учнів, які вважають біологію улюбленим предметом (після проведення занять з підвищення рівня мотивації), %

Розглянемо детальніше зміни відношення до біології у школярів. З'ясувалося, що заняття з формування мотивації до вивчення біології дійсно покращують відношення до даного предмету. Так, у шостому класі кількість дітей, яким подобається біологія збільшилася до 53,4%, у сьомому класі таких стало 43,76%, у восьмому класі – 52,7%, а дев'ятий клас, взагалі, показав 63,7 відсотки. Такі результати ми пояснюємо тим, що учні мали можливість бути включеними в процес навчання та самостійно обирати ту чи іншу освітню траєкторію. Також важливим є той факт, що школярі постійно змінювали види діяльності, що давало змогу переключити увагу і запобігти розвитку втоми.

Також ми проаналізували характер відповідей дітей на питання анкети. Анкета містила по 21 позитивній та негативній характеристиці відношення до предмету (таблиця 3.4).

Таблиця 3.4

Характер відповідей на питання анкети у досліджуваних учнів

Питання анкети	6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
	1	2	1	2	1	2	1	2
Позитивні характеристики								
1. Даний предмет цікавий	+	+		+		+		+
2. Подобається, як викладає вчитель		+		+		+		+

Продовження таблиці 3.1

Питання анкети	6 клас		7 клас		8 клас		9 клас	
3. Предмет потрібно знати всім	+							+
4. Предмет потрібен для майбутньої роботи							+	+
5. Предмет легко засвоюється	+	+		+		+		+
6. Предмет змушує думати				+			+	
7. Предмет вважається вигідним			+		+			
8. Вимагає спостережливості, кмітливості	+	+	+	+				
9. Предмет вимагає терпіння	+				+			
10. Предмет цікавий								+
11. Друзі, однокласники цікавляться ним	+	+	+		+		+	+
12. Цікаві окремі факти	+	+	+					
13. Батьки вважають цей предмет важливим							+	+
14. Хороші відносини з учителем	+	+	+	+	+	+	+	+
15. Учитель часто хвалить	+	+	+	+	+	+	+	+
16. Учитель цікаво пояснює		+		+		+		+
17. Отримую задоволення при його вивченні				+		+		+
18. Знання з предмету необхідні для вступу до ЗВО							+	+
19. Предмет допомагає розвивати культуру								
20. Предмет впливає на зміну знань про навколишній світ								
21. Просто цікаво								
Негативні характеристики								
1. Даний предмет не цікавий	+		+					
2. Не подобається, як викладає вчитель	+		+		+			
3. Предмет не потрібно знати всім								
4. Предмет не потрібен для майбутньої роботи	+	+	+	+	+	+	+	+
5. Предмет важко засвоюється	+		+		+			
6. Предмет не примушує думати			+	+				
7. Предмет не рахується вигідним					+		+	
8. Не вимагає спостережливості, кмітливості								
9. Предмет не вимагає терпіння			+			+		+
10. Предмет не цікавий	+		+		+			
11. Друзі, однокласники не цікавляться ним	+		+		+		+	
12. Цікаві тільки окремі факти	+	+	+	+	+	+	+	+
13. Батьки не вважають цей предмет важливим					+	+		
14. Погані стосунки з учителем								
15. Учитель рідко хвалить								
16. Учитель нецікаво пояснює					+		+	
17. Не отримую задоволення при його вивченні			+		+		+	
18. Знання з предмету не важливі при вступі до ЗВО					+	+	+	+
19. Предмет не сприяє розвитку культури								
20. Предмет не впливає на зміну знань про навколишній світ								
21. Просто нецікаво								

Отже, діти у шостому класі звертають увагу на такі характеристики як цікавість предмету, необхідність біологічних знань для всіх, легкість

вивчення, те, що вивчення біології вимагає спостережливості та кмітливості, терпіння. Окремо треба виділити важливість думки оточуючих та батьків та відносини з вчителем. Після проведення занять діти відзначали цікавість викладення матеріалу вчителем та важливість отриманих знань. Подібні уподобання ми відмічали і у старших учнів. У старшокласників, додатково, з'явився мотив для вивчення біології, як майбутнього предмету ЗВО та важливість для майбутньої роботи.

Негативні характеристики найчастіше були пов'язані із непотрібністю даного предмету для майбутньої кар'єри та міжособистісними відносинами. Слід відмітити, що проведення експериментальних занять дозволило зменшити кількість негативних характеристик та збільшити кількість позитивних.

ВИСНОВКИ

1. Проблема мотивів навчання та мотивації не є новою. У різні роки їй присвячено багато наукових та науково-педагогічних робіт, але і зараз вона є актуальною. Мотивація та пізнавальний інтерес, який виникає на її основі, є головною умовою успішного освітнього процесу. Біологія, як дисципліна яка має величезний потенціал для розвитку творчого мислення, вимагає нестандартних прийомів для викладання, які повинні базуватися на суб'єкт-суб'єктних відносинах, розвитку самостійності мислення та компетентнісному підході.
2. Розроблено методичні прийоми для мотивування учнів до навчання біології. Їх можна застосовувати на звичайних уроках біології, вони не є складними, практичні та не вимагають від вчителя великих додаткових витрат часу та матеріалів. Оптимальною формою є певні творчі та нестандартні завдання, які не тільки викликають інтерес до біології, а і умотивують до її систематичного вивчення. Створено комплект пошуково-творчих завдань для розвитку мотивації до навчання біології, Вони згруповані у три групи: причинно-наслідкові зв'язки; комбінування інформації; планування і виконання практичної діяльності. Передбачено застосування на кожному уроці, мінімум одного завдання з кожної групи.
3. Виявлено достовірне покращення рівня мотивації до навчальних занять з біології після проведених занять. У шостому класі на 13,4 % збільшилася кількість дітей, які мають хорошу шкільну мотивацію, поганий рівень мотивації після експерименту не спостерігався. У сьомому класі позитивне ставлення до школи збільшилося у 13,5% учнів, а кількість осіб із низькою та поганою мотивацією зменшилася на 12,6%. У восьмому класі, за показниками мотивації до навчання, високий рівень мотивації діагностовано у 6,7% (до експерименту не

спостерегався), позитивне ставлення до школи зросло на 6.7%, кількість учнів із низькою шкільною мотивацією зменшилася на 6,7%, вдалося повністю подолати негативне відношення до навчання. У дев'ятому класі високий рівень мотивації показали 9,1% учнів, хоча до проведення занять такий рівень в цьому класі не спостерігався. Позитивне ставлення до школи на 18,2 % більше ніж до експерименту, а негативне ставлення до школи зменшилося з на 18,2%.

4. В результаті експерименту показано, що заняття з формування мотивації до вивчення біології дійсно покращують відношення до даного предмету. Так, у шостому класі кількість дітей, яким подобається біологія збільшилася до 53,4%, у сьомому класі таких стало 43,76%, у восьмому класі – 52,7%, у дев'ятому класі 63.7%.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А. Я. Психология: тесты, тренинги, словарь, статьи. Режим доступа: http://azps.ru/tests/tests2_kazanceva.html Назва з екрану
2. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении : [учебн. пособие для слушателей ФПК дир. / под ред. Г. И. Щукиной]. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.
3. Божович Л. И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Л. И. Божович. – М., 1972. – 352 с.
4. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л.И.Божович // Избранные психологические труды. Проблемы формирования личности / [под ред. Д. И. Фельдштейна]. – М., 1995. – С. 20–55.
5. Власова О. І. Педагогічна психологія : навч. посібник / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
6. Волкова Н.П. Педагогіка: Навч. Посібник / Н.П.Волкова. – К.: Академвидавництво, 2007. – 616 с.
7. Галузяк В. М. Мотиваційна детермінація стильових особливостей педагогічного спілкування / В. М. Галузяк // Наук. зап. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2003. – Вип. 8 – С. 158–163.
8. Гальперин П. Я. Методы обучения и умственное развитие ребенка / П. Я. Гальперин. – М. : Изд-во МГУ, 1985. – 45 с.
9. Гладиш Т. Формування мотивів і мотивації навчально-пізнавальної діяльності як психолого-педагогічна проблема [Електронний ресурс] / Т.Гладиш // Проблеми підготовки сучасного вчителя № 6 (Ч. 1), 2012. – С. 150 – 155.
10. Грабовська Т. Формування позитивної мотивації діяльності особистості / Т. Грабовська, О. Киричук // Рідна школа. – 2002. – № 4(867). – С. 12–14.

11. Дидактика. Навчальний посібник / Малафійк І. В. - К.: Кондор, 2009.- 406 с.
12. Дидактика: теорія і практика. Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / О.С. Березюк, О.М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2017. – 212 с.
13. Зайцева І. В. Мотивація учіння студентів / І. В. Зайцева : монографія / За ред. П. Г. Лузана. – Ірпінь, Академія ДПС Україна, 2000. – 196 с.
14. Занюк С. С. Психологія мотивації : навч. посіб. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
15. Зарубінська І. Б. Дослідження сформованості мотиваційної складової соціальної компетентності студентів вищих навчальних закладів / І.Б. Зарубінська. - Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Sptp/2009_1.pdf]
16. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти / І.А.Зязюн //Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2005. – №. 25. – С. 13-18.
17. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб : «Питер», 2011. – 512 с.
18. Кашканова Г. Г. Навчально-пізнавальна діяльність студента як єдність його операційних та мотиваційних компонентів / Г.Г. Кашканова. – режим доступу : <http://conf.vstu.vinnica.ua/humed/2008/txt/kashkanova.php>
19. Киричук О. І. Виховання в учнів інтересу до навчання / О.І. Киричук. – К. : Знання, 1986. – 48 с.
20. Клочко В. І. Формування мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей : монографія / В.І. Клочко, А.А. Коломієць. – Вінниця : ВНТУ, 2012. – 188 с.
21. Ковылева Ю. Э. Развитие мотивации деятельности и ключевых компетентностей учащихся / Ю.Э.Ковылева // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. 2009. №1. Режим доступу:

<https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-motivatsii-deyatelnosti-i-klyuchevyh-kompetentnostey-uchaschihsya>

22. Кузьмина Н.В. Профессионализм деятельности преподавателя и мастера производственного обучения профтехучилища / Н.В. Кузьмина. - М., 1990. – 166 с. Режим доступа: http://www.bsu.ru/content/page/1415/hec/aismontas/annot_12_5_v.html
23. Курапова Т.Ю. Психологические факторы успешности обучения школьников / Т.Ю.Курапова // Ученые записки ЗабГУ. Серия: Педагогические науки. 2011. №5. Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/psihologicheskie-factory-uspeshnosti-obucheniya-shkolnikov>
24. Леонтьев А. Н. Потребности, мотивы и эмоции / А. Н. Леонтьев. – М.: Педагогика, 1971. – 279 с.
25. Леонтьев В. Г. Психолого-педагогические проблемы мотивации учебной и трудовой деятельности / В.Г.Леонтьев // Вопросы психологии. – 1986. – № 5. – С. 183–185.
26. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 186 с.
27. Мазоха Д. С. Педагогіка : навчальний посібник. / Д. С. Мазоха, Н. І. Опанасенко. – К. : Центр навч. л.-ри, 2005. – 232 с.
28. Максименко В. П. Дидактика: курс лекцій: Навч. посіб. / В. П. Максименко – Хмельницький: ХмЦНП, 2013. – 222 с.
29. Маркова А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителя / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
30. Мишакова В.Н. Развитие готовности педагога к повышению учебной мотивации подростков на уроках биологии / В.Н.Мишакова, Л.Ю.Шавшаева // Современные проблемы науки и образования. – 2014. – № 2.; Режим доступа: URL: <http://science-education.ru/ru/article/view?id=12832>

- 31.Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк, 5-е видання, доповнене і перероблене. – К., 2007 – 656 с.
- 32.Москвичов С. Г. До питання про методологію дослідження проблеми мотивації / С. Г. Москвичов // Філософ. і соціол. думка. – 1991. – № 4. – С. 35-49.
- 33.Мотивація як рушійна сила самовдосконалення. Методичний посібник. Випуск 1: Районний методичний кабінет / Укладачі О.В.Саполович, Н.М.Рогова // Рецензент Н.М.Гурлай – Пирятин: РМК ВО Пирятинської РДА, 2013. – 40 с.
- 34.Мудрик А.В. Время поисков и решений, или старшеклассникам о них самих : книга для учащихся / А.В. Мудрик. – М. : Просвещение, 1990. – 191 с.
- 35.На урок [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://naurok.com.ua/didaktichniy-material-z-biologi-dlya-uchniv-7-go-klasu-skarbnichka-yunogo-ornitologa-6525.html>
- 36.Основи психології : підручник / за заг. ред. О. В. Киричука, В. А. Роменця – 3-тє вид., стереотип. – К. : Либідь, 1997. – 632.
- 37.Парфілова С. Л. Формування пізнавального інтересу як мотиву навчальної діяльності. / С. Л. Парфілова // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. – Випуск 10 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2006. – 500 с.
- 38.Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учебник для студ. пед. вузов : в 2 кн. / И. П. Подласый. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
- 39.Практикум з педагогіки: Навчальний посібник: Видання 2-ге, доповнене і перероблене /За заг. ред. О.А.Дубасенюк, А.В.Іванченка. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-т, 2002. – 482 с.

40. Практичні поради щодо формування в учнів мотивації до навчання [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://osnova.com.ua/news/945-Практичні_поради_щодо_формування_в_учнів_мотивації_до_навчання
41. Психологический практикум [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://psylist.net/praktikum/00173.htm>
42. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2000. – 720 с.
43. Сабуров А. С. Мотивационная и эмоциональная активизация / А. С. Сабуров // Психология : курс лекций. – К., 1996. – С. 92-121.
44. Сиденко Е.А. Тренинг мотивации достижения в зарубежной психолого-педагогической практике / Е.А.Сиденко // Инновационные проекты и программы в образовании – 2010.– № 5 – С.
45. Слостенин В.А. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В.А. Слостенин, И.Ф. Исаев, Е.Н. Шиянов; Под ред. В.А. Слостенина. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.
46. Сметанський М.І. Педагогічні умови активізації навчально-пізнавальної діяльності студентів / М. І. Сметанський // Наук. записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія. – Вінниця, 2000. – Вип. 2. – С. 7–12.
47. Узнадзе Д. Н. Психологические проблемы мотивации поведения человека / Д. Н. Узнадзе. – М. : Наука, 1996. – 213 с.
48. Черепашук А. А. Рівні сформованості та шляхи підвищення мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів технічних спеціальностей / А. А. Черепашук // Вісник Черкаського ун-ту ім. Б. Хмельницького – 2008. – Вип. 136. – С. 92-95.
49. Четвертак С.В. Учебная деятельность школьников: из практики мотивации / С.В. Четвертак // Муниципальное образование: инновации и эксперимент. 2012. №1. URL:

<https://cyberleninka.ru/article/n/uchebnaya-deyatelnost-shkolnikov-iz-praktiki-motivatsii>

50. Шляхи формування мотивації до навчання [Електронний ресурс].

Режим доступу: <https://ru.calameo.com/read/0012890684475be96a969>

Анкета для оцінки рівня шкільної мотивації Н. Лусканової

Дана методика запропонована Н.Лускановою та використовується для оцінки шкільних уподобань дитини [41].

1. Тобі подобається в школі?

- не дуже
- подобається
- не подобається

2. Вранці, коли ти прокидаєшся, ти завжди з радістю йдеш до школи або тобі часто хочеться залишитися вдома?

- частіше хочеться залишитися вдома
- буває по різному
- йду з радістю

3. Якби вчитель сказав, що завтра в школу не обов'язково приходити всім учням, що бажаючі можуть залишитися вдома, ти пішов би в школу або залишився вдома?

- не знаю
- був би дома
- пішов би в школу

4. Тобі подобається, коли у вас скасовують які-небудь уроки?

- не подобається
- буває по різному
- подобається

5. Ти хотів би, щоб тобі не задавали домашніх завдань?

- хотів би
- не хотів би
- не знаю

6. Ти хотів би, щоб в школі залишилися одні зміни?

- не знаю
- не хотів би
- хотів би

7. Ти часто розповідаєш про школу батькам?

- часто
- рідко
- не розповідаю

8. Ти хотів би, щоб у тебе був менш суворий учитель?

- точно не знаю

хотів би

не хотів би

9. У тебе в класі багато друзів?

мало

багато

немає друзів

10. Тобі подобаються твої однокласники?

подобаються

не дуже

не подобаються

Ключ. Кількість балів, які можна отримати за кожен з трьох відповідей на питання анкети.

№ питання	оцінка за 1-у відповідь	оцінка за 2-у відповідь	оцінка за 3-у відповідь
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	0
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Перший рівень. 25-30 балів - високий рівень шкільної мотивації, навчальної активності.

У таких дітей є пізнавальний мотив, прагнення найбільш успішно виконувати всі пред'явлені школою вимоги. Учні чітко дотримуються всіх вказівок вчителя, сумлінні та відповідальні, сильно переживають, якщо отримують незадовільні оцінки. У малюнках на шкільну тему вони зображують вчителя біля дошки, процес уроку, навчальний матеріал і тощо.

Другий рівень. 20-24 бали - хороша шкільна мотивація.

Подібні показники мають більшість учнів, які успішно справляються з навчальною діяльністю. У малюнках на шкільну тему вони також зображують навчальні ситуації, але при відповідях на питання проявляють меншу залежність від жорстких вимог і норм. Подібний рівень мотивації є середньою нормою.

Третій рівень. 15-19 балів - позитивне ставлення до школи, але школа приваблює таких дітей позанавчальною діяльністю.

Такі діти досить благополучно відчують себе в школі, однак частіше ходять в школу, щоб спілкуватися з друзями, з вчителем. Їм подобається відчувати себе учнями, мати гарний портфель, ручки, зошити. Пізнавальні мотиви у таких дітей сформовані в меншій мірі, і навчальний процес їх мало приваблює. У малюнках на шкільну тему такі учні зображують, як правило, шкільні, але не навчальні ситуації.

Четвертий рівень. 10-14 балів - низька шкільна мотивація.

Ці діти відвідують школу неохоче, намагаються пропускати заняття. На уроках часто займаються сторонніми справами, іграми. Зазнають серйозних труднощів у навчальній діяльності. Знаходяться в стані нестійкої адаптації до школи. У малюнках на шкільну тему такі діти зображують ігрові сюжети, хоча побічно вони пов'язані зі школою.

П'ятий рівень. Нижче 10 балів - негативне ставлення до школи, шкільна дезадаптація.

Такі діти відчують серйозні труднощі в навчанні: вони не справляються з навчальною діяльністю, відчують проблеми в спілкуванні з однокласниками, у взаєминах з вчителем. Школа нерідко сприймається ними як вороже середовище, перебування в якій для них є нестерпним. Учні можуть проявляти агресію, відмовлятися виконувати завдання, слідувати тим чи іншим нормам і правилам. Часто у подібних школярів відзначаються нервово-психічні порушення. Малюнки таких дітей, як правило, не відповідають запропонованій шкільній тематиці, а відображають індивідуальні схильності дитини.

Методика вивчення ставлення до навчальних предметів за Г.Н. Казанцевою) [1]

Розділ I

Вибери з усіх предметів, які ти вивчаєш у школі твої найбільш улюблені та нелюбимі:

А. Улюблені

Б. Нелюбимі

Розділ II

Підкресли причини, що характеризують твоє ставлення до предмету. Допиши відсутні.

Люблю предмет тому, що:	Не люблю предмет бо:
1. Даний предмет цікавий	1. Даний предмет не цікавий
2. Подобається, як викладає вчитель	2. Не подобається, як викладає вчитель
3. Предмет потрібно знати всім	3. Предмет не потрібно знати всім
4. Предмет потрібен для майбутньої роботи	4. Предмет не потрібен для майбутньої роботи
5. Предмет легко засвоюється	5. Предмет важко засвоюється
6. Предмет змушує думати	6. Предмет не примушує думати
7. Предмет вважається вигідним	7. Предмет не рахується вигідним
8. Вимагає спостережливості, кмітливості	8. Не вимагає спостережливості, кмітливості
9. Предмет вимагає терпіння	9. Предмет не вимагає терпіння
10. Предмет цікавий	10. Предмет не цікавий
11. Друзі, однокласники цікавляться цим предметом	11. Друзі, однокласники не цікавляться цим предметом
12. Цікаві окремі факти	12. Цікаві тільки окремі факти
13. Батьки вважають цей предмет важливим	13. Батьки не вважають цей предмет важливим
14. Хороші відносини з учителем	14. Погані стосунки з учителем
15. Учитель часто хвалить	15. Учитель рідко хвалить
16. Учитель цікаво пояснює	16. Учитель нецікаво пояснює
17. Отримую задоволення при його вивченні	17. Не отримую задоволення при його вивченні
18. Знання з предмету необхідні для вступу до університету (коледжу)	18. Знання з предмету не мають суттєвої ролі при вступі до університету (коледжу)
19. Предмет допомагає розвивати загальну культуру	

20. Предмет впливає на зміну знань про навколишній світ	19. Предмет не сприяє розвитку загальної культури
21. Просто цікаво	20. Предмет не впливає на зміну знань про навколишній світ
	21. Просто нецікаво

Розділ III

Чому ти взагалі вчишся? Підкресли найбільш відповідну до цього питання відповідь або допиши відсутню.

1. Це мій обов'язок.
2. Хочу стати грамотним.
3. Хочу бути корисним громадянином.
4. Не хочу підводити свій клас.
5. Хочу бути розумним і ерудованим.
6. Хочу домогтися повних і глибоких знань.
7. Хочу навчитися самостійно працювати.
8. Всі вчать і я теж.
9. Батьки змушують.
10. Подобається отримувати хороші оцінки.
11. Щоб похвалив учитель.
12. Щоб товариші зі мною дружили.
13. Для розширення розумового кругозору.
14. Класний керівник змушує.
15. Хочу вчитися.

Опрацювання результатів.

Перший розділ складено з метою виявлення бажаних навчальних предметів, другий - причин кращого ставлення до них, третій - для з'ясування того, чому учень взагалі вчиться, які мотиви переважають (світоглядні, суспільні, практично значущі, особистісні тощо), На основі цього робиться відповідний висновок про провідні мотиви, що лежать в основі позитивного чи негативного ставлення до окремих предметів і до навчання в цілому.